

§. 4. Possimus autem furti, vel damni injuriæ actione uti cum nautis, ut certi hominis factum arguamus: sed una contenti esse debemus. & si cum exercitore egerimus, præstare ei debemus actiones nostras: quamvis ex conducto actio adversus eos competat exercitori. Sed si absolutus sit exercitor hac actione, deinde agatur cum nauta: exceptio dabitur: ne sapius de ejusdem hominis admisso queratur. Et contra, si de admisso unius hominis actum sit, deinde in factum actione agatur: exceptio dabitur.

7. ULP IANUS lib. 18. ad Edictum.

Debet exercitor omnium nautarum suorum, sive liberi, sive servi, factum præstare: nec immerito factum eorum præstat, cum ipse eos suo periculo adhibuerit. Sed non alias præstat, quam si in ipsa nave damnum datum sit: cæterum, si extra navem, licet à nautis, non præstabit. † Item si prædixerit, ut unusquisque vectorum res suas servet, neque damnum se præstaturum, & consenserint vectores prædictioni: non convenitur. §. 1. Hæc actio in factum, in duplum est.

§. 2. Sed si quid nautæ inter se damni dederint, hoc ad exercitorem non pertinet. † Sed si quis sit nauta & mercator, debet illi

dari. Quod si quis, quos vulgo *ναυτεπιβάτας*, id est, *remum pro nautis & vectura pretio solventes*, dicunt: & huic tenebitur. sed hujus factum præstat, cum sit & nauta. §. 3. Si servus nautæ damnum dederit, licet servus nauta non sit: æquissimum erit, in exercitorem actionem utilem dare. §. 4. Hac autem actione suo nomine exercitor tenetur: culpæ scilicet suæ, qui tales adhibuit: & ideo, & si decesserint, non relevabitur. † Servorum autem suorum nomine, noxali duntaxat tenetur. nam cum alienos adhibet, explorare eum oportet, cujus fidei, cujus innocentie sint; in suis venia dignus est, si qualesquales ad instruendam navem adhibuerit. §. 5. Si plures navem exercent, unusquisque pro parte, qua navem exercet, convenitur. §. 6. Hæc judicia, quamvis honoraria sint, tamen perpetua sunt: in heredem autem non dabuntur. Proinde, & si servus navem exercuit, & mortuus est, de peculio non dabitur actio in dominum, nec intra annum. Sed cum, voluntate patris vel domini, servus vel filius exercent navem, vel cauponam, vel stabulum: puto etiam hanc actionem in solidum eos pati debere: quasi omnia, quæ ibi continentur, in solidum receperint.

DIGESTORUM

P A N D E C T A R U M

S E U

P A R S S E C U N D A

L I B E R Q U I N T U S.

TIT. I.

DE JUDICIIS, ET UBI QUISQUE AGERE vel conveniri debeat.

1. ULP IANUS lib. 2. ad Edictum.

Sise objiciant aliqui jurisdictioni, & consentiant: inter consentientes cujusvis judicis, qui tribunali præest, vel aliam jurisdictionem habet, est jurisdictio.

2. I D E M lib. 3. ad Edictum.

Consensisse autem videntur, qui sciant se non esse subjectos jurisdictioni ejus, & in eum consentiant. cæterum, si putent ejus jurisdictionem esse: non erit ejus jurisdictio: *error enim litigatorum* (ut Julianus quoque lib. 1. Digestorum scribit) *non habet consensum*. aut si putaverunt alium esse Prætozem pro alio: æque error non dedit jurisdictionem. aut si, cum restitisset quis ex litigatoribus, viribus prætoris compulsus est: nulla jurisdictio est. §. 1. Convenire autem utrum inter privatos, sufficit, an vero etiam ipsius Prætoris consensus necessarius [est?] Lex Julia judiciorum ait: *Quo minus inter privatos conveniat*. sufficit ergo privatorum consensus. Proinde si privati consentiant, Prætor autem ignoret consentire, & putat suam jurisdictionem: an Legi satisfactum sit, videndum est? & puto posse defendi, ejus esse jurisdictionem. §. 2. Si & judex ad tempus datus, & omnes litigatores consentiant: nisi specialiter Principali jussione prerogatio fuerit inhibita, possunt tempora, intra quæ iustus est litem dirimere, prorogari. §. 3. Legatis in eo, quod ante legationem contraxerunt: item his, qui testimonii causa evocati sunt, vel si qui judicandi causa arcessiti [sunt,] vel in provinciam destinati, *revocandi domum suam jus datur*. † Ei quoque, qui [ipse] provocavit, non imponitur necessitas intra tempora provocationis exercendæ, Romæ, vel alio loco, ubi provocatio exercetur, aliis pulsantibus respondere. nam Celsus huic etiam domus revocationem dandam ait: quoniam ob aliam causam venerit, hæc Celsi sententia, & rationabilis est. † Nam & D. Pius Plotio Celsiano rescripsit, eum, qui tutelæ [reddendæ] causa Romam erat à se evocatus, alterius tutelæ [causæ], cujus causa non erat evocatus, non debere compelli judicium suscipere. † Idem Claudio Flaviano rescripsit, minorem viginti quinque annis, qui desiderat in integrum restitui adversus Africanum, qui alterius negotii causa venerat, non esse Romæ audiendum. §. 4. Omnes autem isti domum revocant, si non ibi contraxerunt, ubi conveniuntur. † Cæterum, si contraxerunt ibi, revocandi jus non habent: exceptis Legatis; qui licet ibi contraxerunt, dummodo ante legationem contraxerunt, non compelluntur se Romæ defendere, quamdiu legationis causa hic demorantur: quod & Julianus scribit, & D. Pius rescripsit. † Plane, si perfecta legatione subsistant, conveniendos eos D. Pius rescripsit.

§. 5. Item si extra provinciam suam contraxerunt, licet non in Italia, quaestionis est, an Romæ conveniri possint? & Marcellus, in eo solo, privilegio eos uti domum revocandi, quod in civitate sua, vel certe intra provinciam contraxerunt. quod est verum. † Sed [et] si agant, compelluntur se adversus omnes defendere. non tamen, si injuriam suam persequantur, vel furtum, vel damnum, quod nunc passi sunt: alioquin (ut [et] Julianus eleganter ait) aut impune contumeliis & damnis adficiuntur; aut erit in potestate cujusque, pulsando eos, subicere eos jurisdictioni, dum se vindicant.

§. 6. Sed si dubitetur, utrum in ea quis causa sit, ut domum revocare possit, necne: ipse Prætor debet causa cognita statuere. Quod si confiterit, in ea eum esse causa, ut domum revocet: debet cavere *in judicio sibi*: statuente Prætoze, in quem diem promittat. † Sed, utrum nuda cautione, an satisdato, Marcellus dubitat. Mihi videtur, sola promissione: quod & Mela scribit: alioquin compelletur judicium accipere, quam invenire eos, qui satis pro eo dent.

§. 7. In omnibus autem, in quibus protelatur admonitio, hoc procedere sine temporali damno creditorum oportet.

§. 8. His datur multæ dicendæ jus, quibus publice judicium est, & non alijs: nisi hoc specialiter eis permissum est.

3. I D E M lib. 4. ad Edictum.

Non videtur frustrandæ actionis causa latitare, qui præsens suscipere judicium non compellitur.

4. G A J U S lib. 1. ad Edictum provinciale.

Lis nulla nobis esse potest cum eo, quem in potestate habemus: nisi ex castrensi peculio.

5. ULP IANUS lib. 5. ad Edictum.

Si quis ex aliena jurisdictione ad Prætozem vocetur, debet venire; ut & Pomponius & Vindius scripserunt; Prætoris est enim æstimationem Prætoris: nam & Legati, cæterique, qui revocandi domum jus habent, in ea sunt causa, ut in jus vocati veniant, privilegia sua allegaturi.

6. I D E M lib. 6. ad Edictum.

Cæcus judicandi officio fungitur.

7. I D E M lib. 7. ad Edictum.

Si quis, posteaquam in jus vocatus est, miles, vel alterius fori esse coeperit: in ea causa jus revocandi forum non habebit, quasi præventus.

8. G A J U S lib. 1. ad Edictum provinciale.

Si quis in legatione constituerit, quod ante legationem debuerit: non cogi eum ibi judicium pati, ubi constituerit.

9. ULP IANUS lib. 9. ad Edictum.

Infulæ Italia, pars Italia sunt: & cujusque provinciæ.

10. I D E M

10. IDEM lib. 10. ad Edictum.

Defuisse is videtur, non qui distulit, sed qui liti renunciavit in totum: desistere enim est, de negotio abstinere, quod calumniandi animo instituerat. † Plane, si quis, cognita rei veritate, suum negotium deseruerit, nolens in lite improba perseverare, quam calumniae causa non instituerat: is defuisse non videtur.

11. IDEM lib. 12. ad Edictum.

Si à me fuerit adrogatus, qui mecum erat litem contestatus, vel cum quo ego: solvi iudicium, Marcellus libro tertio Digestorum scribit. quoniam nec ab initio inter nos potuit consistere.

12. PAULUS lib. 17. ad Edictum.

Cum Praetor unum ex pluribus iudicare vetat, ceteris id committere videtur. §. 1. Iudicem dare possunt, quibus [hoc] Lege, vel Constitutione, vel Senatusconsulto conceditur. Lege; sicut Proconsuli. is quoque, cui mandata est iurisdictio, iudicem dare potest: ut sunt Legati Proconsulum. item hi, quibus id [more] concessum est, propter vim imperii: sicut Praefectus Urbi, ceterique Romae Magistratus. §. 2. Non autem omnes iudices dari possunt ab his, qui iudicis dandi jus habent. quidam enim Lege impediuntur, ne iudices sint: quidam natura: quidam moribus. Natura; ut furdus, murus, & perpetuo furiosus, & impubes: quia iudicio carent. Lege [impeditur], qui Senatu motus est. Moribus; feminæ, & servi: non quia non habent iudicium, sed quia receptum est; ut civilibus officiis non fungantur.

§. 3. Qui possunt esse iudices, nihil interest; in potestate, an sui juris sint.

13. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

In tribus [istis] judiciis (familiae erciscundae, communi dividundo, & finium regundorum) quaeritur, quis actor intelligatur, quia par causa omnium videtur? Sed magis placuit, eum videri actorem, qui ad iudicium provocasset.

14. ULPIANUS lib. 2. Disputationum.

Sed cum ambo ad iudicium provocant, forte res discerni solet.

15. IDEM lib. 21. ad Edictum.

Filiusfamilias iudex, si litem suam faciat, in tantam quantitatem tenetur, quae tunc in peculio fuit, cum sententiam dicebat.

§. 1. Iudex tunc litem suam facere intelligitur, cum dolo malo in fraudem legis sententiam dixerit. Dolo malo autem videtur hoc facere, si evidens arguatur ejus vel gratia vel inimicitia, vel etiam fordes: ut veram aestimationem litis praestare cogatur.

16. IDEM lib. 5. ad Edictum.

Julianus autem, in heredem iudicis, qui litem suam fecit, putat actionem competere: quae sententia vera non est, & à multis notata est.

17. IDEM lib. 22. ad Edictum.

Julianus ait: Si alter ex litigatoribus iudicem solum heredem, vel ex parte fecerit, alius iudex necessario sumendus est: quia iniustum est, aliquem suae rei iudicem fieri.

18. IDEM lib. 23. ad Edictum.

Si longius spatium intercesserit, quo minus iudex datum operam possit dare, mutari eum jubet Praetor. hoc [est], si forte occupatio aliqua iudicem non patiatur operam iudicio dare, incidente infirmitate, vel necessaria protectione, vel rei suae familiaris periculo.

§. 1. Si filiusfamilias ex aliqua noxa, ex qua patri actio competit, velit experiri: ita demum permittimus [ei] agere, si non sit qui patris nomine agat. Nam & Juliano placet, si filiusfamilias legationis, vel studiorum gratia aberit, & vel furtum, vel damnum iniuria passus sit: posse eum utili iudicio agere: ne, dum pater expectatur, impunita sint maleficia: quia pater venturus non est, vel, dum venit, se subtrahit is, qui noxam commisit. Unde ego semper probavi, ut si res non ex maleficio veniat, sed ex contractu, debeat filius agere utili iudicio: forte depositum repetens, vel mandati agens, vel pecuniam, quam credidit, petens: si forte pater in provincia sit, ipse autem forte Romae vel studiorum causa, vel alia iusta ex causa agat: ne, si ei non dedimus actionem, futurum sit, ut impune fraudem patiatur, & egestate Romae laboret, viaticulo suo non recepto, quod ad sumptum pater ei destinaverat. Et finge Senatorem esse filiumfamilias, qui patrem habet in provincia, nonne augetur utilitas per dignitatem?

19. IDEM lib. 60. ad Edictum.

Heres absens ibi defendendus est, ubi defunctus debuit, & conveniendus, si ibi inveniatur, nulloque suo proprio privilegio

excusatur. §. 1. Si quis tutelam, vel curam, vel negotia, vel argentariam, vel quid aliud, unde obligatio oritur, certo loci administravit: & si ibi domicilium non habuit, ibi se debet defendere; & si non defendat, neque ibi domicilium habeat, bona possideri patietur. §. 2. Proinde & si merces vendidit certo loci, vel disposuit, vel comparavit: videtur, nisi alio loci, ut defenderet, convenit, ibidem se defendere. † Nunquid dicimus, eum, qui à mercatore quid comparavit advena, vel ei vendidit, quem scit inde confestim profecturum, non oportet ibi bona possidere, sed domicilium sequi ejus? at si quis ab eo, qui tabernam vel officinam certo loci conductam habuit: in ea causa est, ut illic conveniatur? quod magis habet rationem. Nam ubi sic venit, ut confestim discedat, quasi à viatore emtis, [vel eo, qui transvehatur,] vel eo, qui παραπλεῖ, id est, praternavigat, emit: durissimum est, quotquot locis quis navigans, vel iter faciens delatus est, tot locis se defendi. At si quo consistit, non dico jure domicilii, sed tabernulam, pergulam, horreum, armarium, officinam conduxit, ibique distraxit, egit: defendere se eo loci debet. §. 3. Apud Labeonem quaeritur, si homo provincialis servum in itinere vendendarum mercium gratia Romae habeat: quod cum eo servo contractum est, ita habendum, atque si cum domino contractum sit. quare ibi se debet defendere. §. 4. Illud sciendum est, eum, qui ita fuit obligatus, ut in Italia solveret, si in provincia habuit domicilium, utrobique posse conveniri, & hic & ibi: & ita & Juliano & multis aliis videtur.

20. PAULUS lib. 58. ad Edictum.

Omniem obligationem pro contractu habendam, existimandam est: ut, ubicunque aliquis obligetur, [et] contrahi videatur: quamvis [non] ex crediti causa debeatur.

21. ULPIANUS lib. 70. ad Edictum.

Si debitori meo velim actionem edere, probandum erit, si fateatur se debere, paratumque dicat solvere, audiendum eum, dandumque diem cum competenti cautela ad solvendam pecuniam: neque enim magnum damnum est in mora modici temporis. † Modicum autem tempus hic intelligendum est, quod post condemnationem reis indultum est.

22. PAULUS lib. 3. ad Plautium.

Qui non cogitur in aliquo loco iudicium pati; si ipse ibi agat, cogitur excipere actiones, & ad eundem iudicem mitti.

23. IDEM lib. 7. ad Plautium.

Non potest videri in iudicium venisse id, quod post iudicium acceptum accidisset: ideoque alia interpellatione opus est.

24. IDEM lib. 17. ad Plautium.

Non alias in eos, quos Princeps evocavit, Romae competit actio, quam si hoc tempore contraxerint. §. 1. Legati ex delictis in legatione commissis coguntur iudicium Romae pati: sive ipsi admitterent, sive servi eorum. §. 2. Sed si postulatur in rem actio adversus Legatum, nunquid danda sit, quoniam ex praesenti possessione hac actio est? Cassius respondit, sic servandum, ut, si subducatur ministerium ei, non sit concedenda actio: si vero ex multis servis de uno agatur, non sit inhibenda. Julianus, sine distinctione denegandam actionem: merito. ideo enim non datur actio, ne ab officio suscepto legationis avocetur.

25. JULIANUS lib. 1. Digestorum.

Si legationis tempore quis servum, vel aliam rem emerit, aut ex alia causa possidere coeperit: non inique cogetur ejus nomine iudicium accipere. aliter enim potestas dabitur Legatis sub hac specie res alienas domum auferendi.

26. PAULUS lib. 17. ad Plautium.

De eo autem, qui adiit hereditatem, Cassius scribit, quamvis Romae adierit hereditatem, non competere in eum actionem, ne impediatur legatio: & hoc verum est. sed nec legatariis datur actio: sed, nisi fatisdet, mittuntur in possessionem rerum hereditariam, quod & in hereditariis creditoribus dicendum est.

27. JULIANUS lib. 1. Digestorum.

Quid enim prohibet, legatum publico munere fungi, & actorem custodiae causa in possessione rerum hereditariam esse?

28. PAULUS lib. 17. ad Plautium.

Sed & si restituatur ei hereditas ex Trebelliano, actio in eum non dabitur: sive sponte, sive coactus heres eam adierit. Commodius enim est, reddi quidem ei hereditatem, perinde autem habendum, ac si ipse adisset hereditatem.

§. 1. Contra si Legatus tempore legationis adierit, & re-

stine-

stituerit. datur in fideicommissarium actio: nec exceptio Trebelliani obstat ex persona Legati; quia hoc Legati personale beneficium est. §. 2. Ex quibus autem causis non cogitur Legatus iudicium accipere, nec jurare cogendus est, se dare non oportere: quia hoc iurandum in locum litis contestatae succedit. §. 3. Aedius nomine Legatus damni infecti promittere debet, aut vicinum admittere in possessionem. §. 4. Sed & si dies actionis exitura erit, causa cognita adversus eum iudicium Praetor dare debet, ut lis contestetur, ita ut in provinciam transferatur. §. 5. Si paterfamilias mortuus esset, relicto uno filio, & uxore praegnante: non recte filius à debitoribus partem dimidiam crediti petere potest, quamvis postea unus filius natus sit: quia poterant plures nasci; cum per rerum naturam certum fuerit, unum nasci. Sed Sabinus, Cassius, partem quartam peti debuisse: quia incertum esset, an tres nascerentur, nec rerum naturam intuendam, in qua omnia certa essent, cum futura utique fierent: sed nostram inscientiam aspici debere.

39. IDEM lib. 8, ad Plautium.

Qui appellat prior, agit.

30. MARCELLUS lib. 1. Digestorum.

Vbi acceptum est semel iudicium, ibi & finem accipere debet.

31. CELSUS lib. 27. Digestorum.

SI petitor plures heredes reliquerit, unusque eorum iudicio egerit, non erit verum, totam rem, quae in priore iudicio fuerit, deductam esse: nec enim quisquam alienam actionem in iudicium invito coherede perducere potest.

32. ULPIANUS lib. 1. de Officio Consulibus.

SI iudex, cui certa tempora praestituta erant, decesserit, & alius in locum eius datus fuerit: tanta ex integro tempora in persona eius praestituta intelligemus, quamvis Magistratus nominatim hoc in sequentis datione non expresserit; ita tamen, ut legitimum tempus non excedat.

33. MODESTINUS lib. 3. Regularum.

NON videtur in iudicem consensisse, qui edi sibi genus apud eundem iudicem desiderat actionis.

34. JAVOLENUS lib. 15. ex Cassio.

SI is, qui Romae iudicium acceperat, decessit, heres ejus, quamvis domicilium trans mare habeat, Romae tamen defendi debet: quia succedit in ejus locum, à quo heres relictus est.

35. IDEM lib. 10. Epistolarum.

NON quemadmodum fideiussoris obligatio in pendenti potest esse, [&] vel in futurum concipi: ita iudicium in pendenti potest esse, vel de his rebus, quae postea in obligationem adventurae sunt: nam neminem puto dubitaturum, quin fideiussor ante obligationem rei accipi possit; iudicium vero, antequam aliquid debeat, non posse.

36. CALLISTRATUS lib. 1. Cognitionum.

INTERDUM ex iustis causis, & ex certis personis sustinendae sunt cognitiones; veluti, si instrumenta litis apud eos esse dicantur, qui Reipublica causa aberunt. idque Divi Fratres in haec verba rescripserunt: *Humanum est propter fortuitos casus dilationem accipi; veluti quod pater litigator filium vel filiam, vel uxor virum, vel filius parentem amisit: & in similibus causis cognitionem ad aliquem modum sustineri.*

§. 1. Senator, si negotiis alienis se obtulerit in provincia, non debet iudicium recusare negotiorum gestorum: sed actionem eum excipere oportere, Julianus respondit: cum sua sponte sibi hanc obligationem contraxerit.

37. IDEM lib. 5. Cognitionum.

SI de vi, & possessione queratur, prius cognoscendum de vi, quam de proprietate rei, Divus Hadrianus τῶ κοινῶ τῶν Θεσσαλῶν, id est, *communi seu Reipublica Thessalorum*, [Graece] rescripsit.

38. LICINNIUS RUFINUS lib. 4. Regularum.

QUOD legatur, siquidem per personalem actionem exigetur, ibi dari debet, ubi est: nisi [si] dolo malo heredis subductum fuerit, tunc enim ibi dari debet, ubi petitur. † Praeterea quod pondere, aut numero, aut mensura continetur, ibi dari debet, ubi petitur: nisi [si] adjectum fuerit, *centum medios ex illo horreo*, aut *vini amphoras ex illo dolio*. † Si autem per in rem actionem legatum petetur, etiam ibi peti debet, ubi res est. Et, si mobilis sit res, ad exhibendum agi eum herede poterit, ut exhibeat rem: sic enim vindicari à legatario poterit.

39. PAPINIANUS lib. 3. Quaestionum.

Cum furiosus iudex addicitur, non ideo minus iudicium erit,

quod hodie non potest iudicare: ut scilicet suae mentis effectus, quod sententia dixerit, ratum sit. neque enim in addicendo praesentia vel scientia iudicis necessaria est. §. 1. Qui legationis causa Romam venit, ex qualibet causa fideiubere potest: cum privilegio suo, cum sit in Italia contractum, uti non potest.

40. IDEM lib. 4. Quaestionum.

NON quidquid iudicis potestati permittitur, id subicitur juris necessitati. §. 1. Iudex, si quid adversus legis praecipuum in iudicando dolo malo praetermiserit, legem offendit.

41. IDEM lib. 11. Quaestionum.

IN omnibus bonae fidei iudiciis, cum nondum dies praestanda pecuniae venit, si agat aliquis ad interponendam cautionem, ex iusta causa condemnatio fit.

42. IDEM lib. 24. Quaestionum.

SI uxor à Legato Romae diverterit, dotis nomine defendendum Romae virum, responsum est.

43. IDEM lib. 27. Quaestionum.

EUM, qui *insulam Capuae* [fieri] certo tempore stipulatus est, eo finito, quocumque loco agere posse in id, quod interest, constat.

44. IDEM lib. 2. Responsorum.

NON idcirco iudicis officium impeditur, quod quidam ex tutoribus post litem adversus omnes inchoatam Reipublicae causa abesse coeperunt: cum praesentium, & eorum, qui non defenduntur, administratio discerni & aestimari possit. §. 1. Cum postea servus apparuit, cuius nomine per procuratorem fuerat actum, absolvi debitorem oportet. Quae res domino quandoque propriam litem inferenti non obstat.

45. IDEM lib. 3. Responsorum.

ARGENTARIUM, ubi contractum est, conveniri oportet: nec in hoc dilationem, nisi ex iusta causa, dari, ut ex provincia codices adferantur. Idem in actione tutelae placuit. §. 1. Nomine puellae tutoribus in provincia condemnatis, curatores [puellae] iudicatum Romae facere coguntur, ubi mutuum pecuniam mater accepit, cui filia heres extitit.

46. PAULUS lib. 2. Quaestionum.

IUDEX datus, in eodem officio permanet, licet furere coeperit: quia recte ab initio iudex additus est. sed iudicandi necessitatem morbus fonticus remittit: ergo mutari debet.

47. CALLISTRATUS lib. 1. Quaestionum.

OBservandum est, ne is iudex detur, quem altera pars nominatim petat (id enim iniqui exempli esse, Divus Hadrianus rescripsit;) nisi hoc specialiter à Principe ad verecundiam petiti iudicis respiciente, permittatur.

48. PAULUS lib. 3. Responsorum.

Pars literarum Divi Hadriani: *Τὰς ἀρχοντας, ἐν ᾧ ἀρχῶν ἐν αὐτῶ, μὴ [τε] εἰσεῖναι δίχην ἰδίαν, μήτε διακόνην, μήτε Φευγόντων, μήτε περὶ ᾧ ἐπίτροποι, ἢ κηράτορες εἶεν, κενέτωσαν. Ἐπειδὴν [δὲ] ἐξήκη ἡ ἀρχή, καὶ αὐτοῖς πρὸς τὰς Φευγόντας, καὶ [τοῖς] Φευγῶσι πρὸς αὐτὰς, εἰσαγωγίμους εἶναι τὰς δίχας.* Id est: *Magistratus, quo anno cum imperio sunt, neque propriam, neque eorum, quorum tutelam vel curam gerunt, causam in iudicio, vel agendo, vel defendendo sustinento. Simul ac vero magistratus dies exierit, non ipsis tantum adversus reos suos, sed etiam aliis adversus ipsos litem intentare jus fasque esto.*

49. IDEM lib. 3. Responsorum.

VENDOR ab emptore denunciatus, ut eum evictionis nomine defenderet, dicit se privilegium habere sui iudicis. Queritur, an possit litem ab eo iudice, apud quem res inter petitorum & emptorem coepit, ad suum iudicem revocare? Paulus respondit, venditorem emptoris iudicem sequi solere. §. 1. Iudices à Praefide dati, solent etiam in tempus successorum ejus durare, & cogi pronunciare: easque sententias servari. In eundem sensum etiam Scævola respondit.

50. ULPIANUS lib. 6. Fideicommissorum.

SI fideicommissum ab aliquo peratur, isque dicat alibi esse majorem partem hereditatis: non erit ad praestationem compellendus. & ita multis Constitutionibus cavetur, ut ibi peratur fideicommissum, ubi major pars hereditatis est: nisi [si] probetur, eo loco voluisse testatorem fideicommissum praestari, ubi petitur. §. 1. Tractatum est de aere alieno, si in ea provincia, ubi fideicommissum petitur, plus esset aeri alieni, an, quasi major pars alibi esset, praescriptio locum haberet? Sed [&] hic placuit, nihil facere

aris alieni nomen: cum non loci sit as alienum, sed univrsarum facultatum. as enim alienum, patrimonium totum imminuere, constitit, non certi loci facultates. † Quid tamen, si forte certis oneribus destinatum sit id patrimonium; ut puta alimentis præstapdis, quæ Romæ præstari paterfamilias iusserat, vel tributis, quibusdam aliis inexcusabilibus oneribus: an possit præscriptio locum habere? Hic putem iustus dici, locum habere. §. 2. Sed & rescriptum est, ut illic fideicommissum petatur, ubi domicilium heres habet. Quotiens autem cœpit quis fideicommissum solvere, non potest hac præscriptione uti;

51. MARCIANUS lib. 8. Institutionum.

QUamvis ad eum hereditas fuerit devoluta, qui domicilium in provincia habet. Sed & Divi, Severus & Antoninus rescripserunt, si consenserit fideicommissarius alio loco dare, necesse habere secundum consensum dare, ubi consenserit.

52. ULPIANUS lib. 6. Fideicommissorum.

SED & si suscepit actionem fideicommissi, & aliis defensionibus usus, hanc omisit: postea, quamvis ante sententiam, reverti ad hanc defensionem non potest. §. 1. Si libertis suis testeras frumentarias emi voluerit, quamvis major pars hereditatis in provincia sit: tamen Romæ debere fideicommissum solvi, dicendum est: cum apparet id testatorem sensisse ex genere comparationis. §. 2. Sed & si proponas, quibusdam Clarissimis viris argenti vel auri pondo relicta, & sit sufficiens ad huiusmodi fideicommissa Romæ patrimonium: licet major pars totius patrimonii in provincia sit, dici oportet, Romæ esse præstandum; nec enim verisimile est, testatorem, qui honorem habitum voluit his, quibus reliquit, tam modica fideicommissa in provincia præstari voluisse. §. 3. Si ea res, quæ per fideicommissum relicta est, eo loci sit: dicendum est, non debere præscribi ei, qui petit, quasi major pars hereditatis alibi sit. §. 4. Sed si non fideicommissum petatur eo loci, sed fideicommissio satis: videndum est, an hæc præscriptio locum habeat? & non puto habere. Quinimo, & si nihil sit eo loci, attamen jubendum satisfacere: quid enim veretur, cum, si satis non dederit, mittatur adversarius in possessionem fideicommissi servandi causa?

53. HERMOGENIANUS lib. 1. Juris Epitomarum.

VIx certis ex causis adversus dominos servis consistere permillum est. Id est, si qui suppressas tabulas testamenti dicant, in quibus libertatem sibi relictam adseverant: item, arctioris annonæ pop. Romani: census etiam, & falsa moneræ criminis reos dominos detegere servis permillum est. præterea fideicommissam libertatem ab his petent. † Sed [&] si qui suis nummis redemptos se, & non manumissos contra placiti fidem adseverent. † Liber etiam [esse] iustus si rationes reddiderit, arbitrum contra dominum rationibus excutiendis recte petet. † Sed & si quis fidem alicujus elegerit, ut nummis ejus redimatur, atque his solutis manumittatur, nec ille oblatam pecuniam suscipere velle dicat: contractus fidem detegendi servo potestas tributa est.

54. PAULUS lib. 1. Sententiarum.

PER minorem causam majori cognitioni præjudicium fieri non oportet: major enim quæstio minorem causam ad se trahit.

55. IDEM lib. singulari de Officio Adessorum.

EDictum, quod ab antecessore datum est, in numero trium edictorum connumerari debet. Plane, licet [omnis] ab antecessore numerus finitus sit, solet successor unum edictum dare.

56. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

Licet verum procuratorem in judicio rem deducere verissimum est; tamen, & si quis, cum procurator non esset, litem sit contestatus, deinde ratum dominus habuerit, videtur retro res in judicium recte deducta.

57. IDEM lib. 41. ad Sabinum.

TAm ex contractibus, quam ex delictis in filiumfamilias competit actio: sed, filio mortuo post litis contestationem, transfertur judicium in patrem, duntaxat de peculio, & quod in rem ejus versum est. Certe si, quasi procurator alicujus, filiusfamilias judicium acceperit, mortuo eo, in eum, quem defenderit, transactio, vel judicati datur.

58. PAULUS lib. 13. ad Sabinum.

Judicium solvitur vetante eo, qui judicare iusserat; vel etiam eo, qui majus imperium in eadem jurisdictione habet; vel etiam, si ipse judex ejusdem imperii esse cœperit, cujus erat, qui judicare iussit.

59. ULPIANUS lib. 51. ad Sabinum.

SI locus in jubendo judicare non est comprehensus, videtur eo loco judicare iussisse, quo solet judicari sine incommodo litigantium.

60. PAULUS lib. 14. ad Sabinum.

Mortuo iudice, quod eum judicare oportuerat, idem eum, qui subditus est, sequi oportet.

61. ULPIANUS lib. 26. ad Edictum.

SOLEmus quidem dicere, id venire in judicium, de quo actum est inter litigantes; sed Celsus ait, periculose [esse,] ex persona rei hoc metiri; qui semper, ne condemnetur, hoc dicet, non convenisse. Quid ergo? melius est dicere, id venire in judicium, non de quo actum est, ut veniret: sed id non venire, de quo nominatim actum est, ne veniret. §. 1. Latrunculator de re pecuniaria judicare non potest.

62. IDEM lib. 39. ad Edictum.

INTER litigantes non aliter lis expediri potest, quam si alter petitor, alter possessor sit: esse enim debet, qui onera petitoris sustineat, & qui commodo possessoris fungatur.

63. IDEM lib. 49. ad Edictum.

RECTe defendi hoc est: judicium accipere, vel per se, vel per alium: sed cum satisfactione. nec ille videtur defendi, qui, quod judicatum est, non solvit.

64. IDEM lib. 1. Disputationum.

NON ab iudice doli æstimatio ex eo, quod interest, fit, sed ex eo, quod in litem juratur. denique & prædoni depositi, & commodati, ob eam causam competere actionem, non dubitatur.

§. 1. Si quis alio iudicio acturus, judicatum solvi satis acceperit, deinde & [in] alio iudicio agat: non committeretur stipulario: quia de alia re cautum videtur.

65. IDEM lib. 34. ad Edictum.

EXigere dotem mulier debet illic, ubi maritus domicilium habuit, non ubi instrumentum dotale conscriptum est: nec enim id genus contractus est, ut & eum locum spectari oporteat, in quo instrumentum dotis factum est, quam eum, in cujus domicilium & ipsa mulier per conditionem matrimonii erat reditura.

66. IDEM lib. 2. Disputationum.

SI quis intentione ambigua vel oratione usus sit: id, quod utilius ei, accipiendum est.

67. IDEM lib. 6. Disputationum.

QUI se dicit suis nummis redemptum, si hoc probaverit, exinde liber erit, ex quo redemptus est: quia Constitutio non liberum pronunciarum præcipit, sed restitui ei libertatem jubet. Proinde compellendus erit manumittere eum, qui se suis nummis redemit. † Sed [&] si latitet, exempla Senatusconsultorum ad fideicommissam libertatem pertinentium [debere] induci oportet.

68. IDEM lib. 8. Disputationum.

AD peremptorium edictum hoc ordine venit: ut primo quis petat post absentiam adversarii edictum primum; mox alterum.

69. IDEM lib. 4. de omnibus Tribunalibus.

PER intervallum non minus decem dierum;

70. IDEM lib. 8. Disputationum.

ET tertium: quibus propositis, tunc peremptorium impetret. quod inde hoc nomen sumpsit, quod perimeret disceptationem, hoc est, ultra non pateretur adversarium tergiversari.

71. IDEM lib. 4. de omnibus Tribunalibus.

IN peremptorio autem comminatur is, qui Edictum dedit, etiam absente diversa parte cogniturum se, & pronunciaturum.

72. IDEM lib. 8. Disputationum.

NONnunquam autem hoc edictum post tot numero edicta, quæ præcesserint, datur: nonnunquam post unum, vel alterum: nonnunquam statim, quod appellatur unum pro omnibus. † Hoc autem æstimare oportet eum, qui jus dixit: [&] pro conditione causæ, vel personæ, vel temporis, ita ordinem edictorum, vel compendium moderare.

73. IDEM lib. 4. de omnibus Tribunalibus.

ET post edictum peremptorium impetratum, cum dies ejus supervenerit, tunc absens citari debet: &, sive responderit, sive non responderit, agetur causa, & pronuncietur; non utique secundum præsentem, sed interdum vel absens, si bonam causam habuit, vincet.

§. 1. Quod si is, qui edictum peremptorium impetravit, absit die cognitionis, is vero, adversus quem impetratum est, adsit: tum circumducendum erit edictum peremptorium: neque

causa cognoscatur, nec secundum presentem pronunciabitur.

§. 2. Circumducto edicto videamus, an amplius reus conveniri possit: an vero salva quidem lis est, verum instantia tantum edicti periiit? Et magis est, ut instantia tantum perierit, ex integro autem litigari possit. §. 3. Sciendum [est], ex peremptorio absentem condemnatum, si appeller, non esse audiendum; si modo per contumaciam defuit: si minus, audietur.

74. JULIANUS lib. 5. Digestorum.

DE qua re cognoverit iudex, pronunciare quoque cogendus erit. §. 1. Iudex, qui usque ad certam summam iudicare iustus est, etiam de re majori iudicare potest, si inter litigatores conveniat.

§. 2. Cum absentem defendere vellem, iudicium, mortuo jam eo, accepi, & condemnatus solvi: Quasitum est, an heres liberaretur: item, quæ actio [mihi] adversus eum competere? Respondi, iudicium, quod jam mortuo debitore per defensorem ejus accipitur, nullum esse; & ideo heredem non liberari: defensorem autem, si ex causa iudicati solverit, repetere quidem non posse, negotiorum tamen gestorum ei actionem competere adversus heredem; qui [sane] exceptione doli mali tueri se possit, si ab actore conveniatur.

75. IDEM lib. 36. Digestorum.

SI Prætor jussit eum, à quo debitum petebatur, adesse, & ordine edictorum peracto, pronunciaverit absentem debere: non utique iudex, qui de iudicato cognoscit, debet de Prætoris sententia cognoscere: alioquin litoria erunt huiusmodi edicta & decreta Prætorum. *Marcellus notat*: Si per dolum sciens falso aliquid allegavit, & hoc [modo] consecutum [eum] sententia Prætoris liquido fuerit approbatum: existimo debere iudicem querelam rei admittere. *Paulus notat*: Si autem morbo impeditus, aut Reipublicæ causa advocatus, adesse non potuit reus: puto vel actionem iudicati eo casu in eum denegandam, vel exsequi Prætores ita iudicatum non debere.

76. ALFENUS lib. 6. Digestorum.

PROponebatur: ex his iudicibus, qui in eandem rem dati essent, nonnullos causa audita excusatos esse, inque eorum locum alios esse sumptos; & quærebatur singulorum iudicum mutatio eandem rem, an aliud iudicium fecisset? Respondi, non modo si unus, aut alter, sed & si omnes iudices mutati essent: tamen & rem eandem, & iudicium idem, quod antea fuisset, permanere. Neque in hoc solum evenire, ut partibus commutatis eadem res esse existimaretur, sed & in multis cæteris rebus: nam & *legionem* eandem haberi, ex qua multi decessissent, quorum in locum alii sublecti essent: & *populum* eundem hoc tempore putari, qui ab hinc centum annis fuisset, cum ex illis nemo nunc viveret: itemque *navem*, si adeo sæpe refecta esset, ut nulla tabula eadem permaneret, quæ non nova fuisset, nihilominus eandem navem esse existimari. Quod si quis putaret, partibus commutatis aliam rem fieri; fore, ut ex ejus ratione nos ipsi non iidem essemus, qui ab hinc anno fuisset: propterea quod, ut Philosophi dicerent, ex quibus particulis minimis confisteremus, hæc quotidie ex nostro corpore decederent, aliæque extrinsecus in earum locum accederent. Quapropter cujus rei species eadem confisteret, rem quoque eandem esse existimari.

77. AFRICANUS lib. 3. Quæstionum.

IN privatis negotiis pater filium, vel filius patrem iudicem habere potest:

78. PAULUS lib. 16. ad Plautium.

QUIppe iudicare munus publicum est.

79. ULPIANUS lib. 5. de Officio Proconsulis.

EUM, quem temere adversarium [suum] in iudicium vocasse constitit, viatica, litisque sumptus adversario suo reddere oportebit. §. 1. Iudicibus de iure dubitantibus Præfides respondere solent: de facto consulentibus non debent Præfides consilium impertire, verum iuberi eos, *prout religio suggerit, sententiam proferre*: hæc enim res nonnunquam infamat, & materiam gratiæ vel ambitionis tribuit.

80. POMPONIUS lib. 2. ad Sabinum.

SI in iudicis nomine, prænominem, erratum est: Servius respondit: si ex conventionem litigatorum is iudex additus esset, eum esse iudicem, de quo litigatores sensissent.

81. ULPIANUS lib. 5. Opinionum.

QUI neque Jurisdictioni præest, neque à Principe potestate aliqua præditus [est], neque ab eo, qui jus dandorum iudicium habet, datus est, nec ex compromisso sumptus, vel ex aliqua Lege confirmatus est: iudex esse non potuit.

82. IDEM lib. 1. de Officio Consulibus.

NONnumquam solent magistratus populi Romani viatorem nominatim vice arbitri dare: quod raro, & non nisi re urgente faciendum est.

TIT. II.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

1. ULPIANUS lib. 14. ad Edictum.

SCIendum est, frequentes esse inofficiosi querelas: omnibus enim, tam parentibus, quam liberis de inofficioso licet disputare. Cognati enim proprii, qui sunt ultra fratrem, melius facerent, si se sumptibus inanibus non vexarent, cum obtinere spem non haberent.

2. MARCIANUS lib. 4. Institutionum.

HOC colore inofficioso testamento agitur, quasi non sanæ mentis fuerunt, ut testamentum ordinarent. Et hoc dicitur, non quasi vere furiosus vel demens testatus sit: sed recte quidem fecit testamentum, sed non ex officio pietatis. nam si vere furiosus esset, vel demens, nullum est testamentum.

3. MARCELLUS lib. 3. Digestorum.

INofficiosum testamentum dicere hoc est, allegare, quare exheredari vel præteriri non debuerit: quod plerumque accidit, cum falso parentes instimulati liberos suos vel exheredant, vel prætereunt.

4. GAJUS lib. singulari ad legem Glitiam.

NON est enim consentiendum parentibus, [qui] injuriam adversus liberos suos testamento inducant: quod plerumque faciunt, maligne circa sanguinem suum inferentes iudicium, novercalibus delinimentis instigationibusve corrupti.

5. MARCELLUS lib. 3. Digestorum.

NAM & his, qui non ex masculis descendunt, facultas est agendi: cum & de matris testamento agant, & obtinere assidue soleant. §. 1. Huius autem verbi *de inofficioso* vis illa (ut dixi) est, docere immerentem se, & ideo & indigne præteritum, vel etiam exheredatione summotum: resque illo colore defenditur apud iudicem, ut videatur ille quasi non sanæ mentis fuisse, cum testamentum iniq̄ue ordinarer.

6. ULPIANUS lib. 14. ad Edictum.

POSThumus inofficiosum testamentum potest dicere eorum, quibus suos heres, vel legitimus potuisset fieri, si in utero fuerit mortis eorum tempore. Sed & cognatorum: quia & horum ab intestato potuit bonorum possessionem accipere. Quid ergo? eis imputatur, cur intestati non decesserant? sed hoc nemo apud iudicem potest impetrare: non enim interdicitur testamenti factio. Hoc plane ei imputare potest, cur eum heredem non scripserit: potuit enim scriptus heres in possessionem mitti ex clausula *de ventre in possessionem mittendo*; item natus, *secundum tabulas haberet*. † Simili modo & eum, qui post testamentum matris factum, exfecto ventre, extractus est, posse queri dico. §. 1. Si quis ex his personis, quæ ad successionem ab intestato non admittuntur, de inofficioso egerit (nemo enim eum repellit), & casu obtinuerit: non ei profit victoria, sed his, qui habent ab intestato successionem: nam intestatum patremfamilias facit. §. 2. Si quis, instituta accusatione inofficiosi decesserit: an ad heredem suum querelam transferat? Papinianus respondit, (quod & quibusdam Rescriptis significatur,) si post adgnitam bonorum possessionem decesserit, esse successionem accusationis. Et si non sit petita bonorum possessio, jam tamen coepta controversia, vel præparata: vel si, cum venit ad movendam inofficiosi querelam, decessit: puto ad heredem transire.

7. PAULUS lib. singulari de Septemviralibus iudiciis.

QUEmadmodum præparasse litem quis videatur, ut possit transmitti actionem, videamus? Et ponamus in potestate fuisse eum, ut neque bonorum possessio ei necessaria, & aditio hereditatis supervacua sit: is, si comminatus tantum accusationem fuerit, vel usque ad denunciationem, vel libelli dationem processerit, ad heredem suum accusationem transmittet. idque D. Pius de libelli datione & denunciatione rescripsit. † Quid ergo si in potestate non fuerit? an ad heredem actionem transmittat? Et recte videtur litem præparasse, si ea fecerit, quorum supra mentionem habuimus.

8. ULPIANUS lib. 14. ad Edictum.

PAPinianus lib. 5. Quæstionum recte scribit, inofficiosi querelam patrem filii sui nomine instituere non posse invito eo: ipsius enim injuria est. † Sequenti loco scribit, si filius post agnitam litem

litis ordinandæ gratia bonorum possessionem decesserit, finitam esse inofficiosi querelam quæ non patri, sed nomine dabatur filii.

§. 1. Si quis, post rem inofficiosi ordinatam, litem dereliquerit, postea non audietur. §. 2. Si Imperator sit heres institutus, posse inofficiosum dici testamentum, sæpissime rescriptum est. §. 3. Papinianus lib. 2. Responsorum ait, contra veterani patrisfamilias testamentum esse inofficiosi querelam, etsi ea sola bona habuit, quæ in castris quæsierat. §. 4. Si quis in militia fecerit testamentum, & intra annum post militiam decesserit: dubito, an, quia ad hoc usque temporis jure militari testamentum ejus valet, querela inofficiosi cesset? & potest dici [querelam inofficiosi cessare:] §. 5. Sed nec impuberis filii mater inofficiosum testamentum dicit, quia pater ei hoc fecit: & ita Papinianus respondit. nec patris frater: quia filii testamentum est: ergo nec frater impuberis; si patris non dixit. Sed si in patris obtentum est, nec hoc valebit: nisi [si] pro parte patris rescissum est. tunc enim pupillare valet. §. 6. Si quis mortis causa filio donaverit quartam partem ejus, quod ad eum esset perventurum, si intestatus paterfamilias decessisset: puto secure eum testari. §. 7. Si quis impuberi filio substituit, secundas tabulas faciendo: non ob hoc admitemus ipsum impuberem ad inofficiosi querelam. §. 8. Quoniam autem quarta debitæ portionis sufficit ad excludendam querelam, videndum erit, an exheredatus partem faciat, qui non queritur: ut puta, sumus duo filii exheredati? & utique faciet, ut Papinianus respondit. & si dicam inofficiosum, non totam hereditatem debeo, sed dimidiam petere. Proinde si sint ex duobus filiis nepotes; ex uno plures, tres puta, ex uno unus: unicum, fescuncia; unum ex illis, femuncia querela excludit. §. 9. Quarta autem accipietur, scilicet deducto ære alieno, & funeris impensa. † Sed an & libertates quartam minuant, videndum [est: & nunquid minuant]? nam si cum quis ex æsse heres institutus est, ideo non potest dicere inofficiosum, quia habet Falcidiam; Falcidia autem libertates non minuit: potest dici, deductis libertatibus quartam ineundam. Cum igitur placet quartam minui per libertates, eveniet, ut qui servos tantum habet in patrimonio suo, dando eis libertatem, inofficiosi querelam excludat: nisi forte hic filius, si non fuit in potestate, à patre heres institutus, merito omittit hereditatem, & ad substitutum transmittens, querelam inofficiosi instituet; vel ab intestato, citra Edicti pœnam habeat hereditatem. §. 10. Si conditioni parere testator heredem jussit in persona filii, vel alterius, qui eandem querelam movere potest, & sciens is accepit, videndum, ne ab inofficiosi querela excludatur: agnovit enim iudicium. Idem est, & si legatarius ei, vel statuliber dedit. Et potest dici, excludi eum: maxime si heredem ei iusserat dare. cæterum, si legatarius, nunquid semel natam inofficiosi querelam non perimit legatarii oblatio? Cur ergo in herede absolute diximus? quoniam ante aditam hereditatem nec nascitur querela. Ergo eventum puto sequendum in hac re: ut si forte, antequam iudicium moveatur, oblatio ei fiat ejus, quod relictum est, quasi ex voluntate testatoris oblato eo, satis ei factum videatur. §. 11. Unde si quis fuit institutus forte ex femisse, cum [ei] sextans ex substantia testatoris deberetur, & rogatus esset, post certum temporis restituere hereditatem: merito dicendum est, nullum iudicium movere, cum debitam portionem, & ejus fructus habere possit; fructus enim solere in Falcidiam imputari non est incognitum. Ergo & si ab initio ex femisse heres institutus, rogetur post decennium restituere hereditatem, nihil habet quod queratur: quoniam facile potest debitam portionem, ejusque fructus medio tempore cogere. §. 12. Si quis [&] irritum dicat testamentum, vel ruptum, & inofficiosum: conditio ei deferri debet, utrum prius movere volet. §. 13. Si filius exheredatus in possessione sit hereditatis: scriptus quidem heres petet hereditatem, filius vero in modum contradictionis querelam inducat; quemadmodum ageret, si non possideret, sed peteret. §. 14. Meminisse autem oportebit, eum, qui testamentum inofficiosum improbe dixit, & non obtinuit: id, quod in testamento accepit, perdere, & id fisco vindicari, quasi indigno ablatum. sed ei demum aufertur, quod testamento datum est, qui usque ad sententiam iudicium lite improba perseveraverit: cæterum, si ante sententiam desistit, vel decessit, non ei aufertur, quod datum est. Proinde, & si absente eo secundum præsentem pronuncietur, potest dici, conservandum ei, quod accepit. † Eo autem solo carere quis debet, cujus emolumentum ad eum pertinet: cæterum si id rogatus fuit restituere, non debet injuria fieri. † Unde non male Papinianus lib. 2. Responsorum refert, si heres fuit institutus, & rogatus restituere he-

reditatem, deinde in querela inofficiosi non obtinuit, id, quod jure Falcidiæ potuit habere, solum perdere. §. 15. Si quis impubes adrogatus sit ex his personis, quæ & citra adoptionem & emancipationem queri de inofficioso possunt: hunc puto removendum à querela, cum habeat quartam ex Constitutione D. Pii. Quod si egit, nec obtinuit, an quartam perdat? & puto, aut non admittendum ad inofficiosum, aut, si admittatur, etsi non obtinuerit, quartam ei, quasi æs alienum, concedendam. §. 16. Si ex causa de inofficiosi cogoverit iudex, & pronunciaverit contra testamentum, nec fuerit provocatum: ipso jure rescissum est, & suus heres erit, secundum quem judicatum est, & bonorum possessor, si hoc [se] contendit; & libertates ipso jure non valent; nec legata debentur, sed soluta repetuntur, aut ab eo, qui solvit, aut ab eo, qui obtinuit. & hæc utili actione repetuntur. Fere autem, si ante controversiam motam soluta sunt, qui obtinuit, repetit: & ita D. Hadrianus & D. Pius rescripserunt. §. 17. Plane si post quinquennium inofficiosum dici coeptum est, ex magna & justa causa: libertates non esse revocandas, quæ competierunt, vel præstitæ sunt, sed viginti aureos à singulis præstandos victori.

9. MODESTINUS lib. singulari de Inofficioso testamento.

SI autem intra quinquennium egerit, libertates non competunt. Sed Paulus ait, præstaturum fideicommissas libertates, scilicet viginti aureis & in hoc casu à singulis præstandis.

10. MARCELLUS lib. 2. Digestorum.

SI pars judicantium de inofficioso testamento contra testamentum, pars secundum id sententiam dederit, quod interdum fieri solet: humanius erit sequi ejus partis sententiam, quæ secundum testamentum spectavit, nisi [si] aperte iudices inique secundum scriptum heredem pronunciaffe apparebit. §. 1. Illud notissimum est, eum, qui legatum perceperit, non recte de inofficioso testamento dicturum: nisi id totum alii administravit.

11. MODESTINUS lib. 3. Responsorum.

ETiamsi querela inofficiosi testamenti obtinuerit: non ideo tamen donationes, quas vivus ei perfecisse proponitur, infirmari, neque in dotem datorum partem vindicari posse, respondi.

12. IDEM lib. singulari de Præscriptio-nibus.

Nihil interest, sibi relictum legatum filius exheredatus agnoverit, an filio, servove relictum consecutus sit: utrobique enim præscriptione submovebitur. Quin etiam si idem institutum servum prius, quam adire hereditatem juberet, manumiserit, ut ille suo arbitrio adeat hereditatem, idque fraudulento consilio fecerit: summovebitur ab actione. §. 1. Si à statulibero exheredatus pecuniam petere coeperit, videri agnovisse parentis iudicium. §. 2. Si cum filius adeptum sibi legatum instituerit petere, summotus repetat inofficiosi querelam, præscriptione removendus non est: quamvis enim agendo, testamentum comprobaverit, tamen est aliquid, quod testatoris vitio reputetur, ut merito repellendus non sit. §. 3. Filii testatoris, qui cum Titio ejusdem pecuniæ reus fuerat, liberatione Titio legata, per acceptilationem Titii liberatus, ab actione inofficiosi non summovebitur.

13. SCÆVO LA lib. 3. Responsorum.

Titia filiam heredem instituit, filio legatum dedit, eodem testamento [ita] cavir: *Ea omnia, quæ supra dari, fieri jussi: ea dari, fieri volo ab omni herede, bonorumve possessore, qui mihi erit etiam jure ab intestato: Item quæ dari jussero, ea uti dentur, fiant [que], fidei ejus committo.* Quæsitum est, si soror Centurvirali iudicio obtinuerit, an fideicommissa ex capite superscripto debeantur? [Respondi]: Si hoc queratur, an jure eorum, quos quis sibi ab intestato heredes, bonorumve possessores successurus credat, fideicommittere possit, respondi posse. Paulus notat; Probat autem, nec fideicommissa ab intestato data deberi, quasi à demente.

14. PAPINIANUS lib. 5. Quæstionum.

Pater filium emancipavit, & nepotem ex eo retinuit; emancipatus suscepto postea filio, duobus exheredatis, patre præterito, vita decessit: in quæstione de inofficioso testamento, præcedenti causa filiorum, patris intentio adhuc pender. quod si contra filios iudicetur: pater ad querelam vocatur, & suam intentionem implere potest.

15. IDEM lib. 14. Quæstionum.

Nam etsi parentibus non debetur filiorum hereditas, propter votum parentum, & naturalem erga filios caritatem: turbato tamen ordine mortalitatis, non minus parentibus, quam liberis, pie relinqui debet. §. 1. Heredi ejus, qui post litem de inofficioso præparatam, mutata voluntate, decessit, non datur de inofficioso querela: non enim sufficit litem instituere, si non in ea perseveret.

§. 2. Filius, qui [de] inofficiosi actione adversus duos heredes expertus, diversas sententias judicum tulit, & unum vicit, ab altero superatus est: & debitores convenire, & ipse à creditoribus conveniri pro parte potest; & corpora vindicare, & hereditatem dividere. verum enim est, familiæ eriscunda judicium competere: quia credimus eum legitimum heredem pro parte esse factum: & ideo pars hereditatis in testamento remansit. Nec absurdum videtur, pro parte intestatum videri.

16. IDEM lib. 2. Responsorum.

Filio, qui de inofficioso matris testamento contra fratrem institutum de parte ante egit, & obtinuit, filia quæ non egit, aut non obtinuit, in hereditate legitima fratri non concurret. §. 1. Contra tabulas filii possessionem jure manumissionis pater accepit [& bonorum possessionem adeptus est]; postea filia defuncti, quam ipse exheredaverat, quæstionem inofficiosi testamenti recte pertulit: possessio, quam pater accepit, ad irritum recidit, nam priore judicio de jure patris, non de jure testamenti quæsitum est: & ideo universam hereditatem filia cum fructibus restitui necesse est.

17. PAULUS lib. 2. Quæstionum.

Qui, repudiantis animo, non venit ad accusationem inofficiosi testamenti, partem non facit his, qui eandem querelam movere volunt. Unde, si, de inofficioso testamento patris, alter ex liberis exheredatis ageret: quia, rescisso testamento, alter quoque ad successionem ab intestato vocatur, & ideo universam hereditatem non recte vindicasset; hic, si obtinuerit, uteretur rei judicate auctoritate, quasi Centumviri hunc solum filium in rebus humanis esse nunc, cum facerent intestatum, crediderint. §. 1. Cum contra testamento, ut inofficiosum, judicatur, testamenti factionem habuisse defunctus non creditur. Non idem probandum est, si herede non respondente, secundum præsentem judicatum sit: hoc enim casu non creditur jus ex sententia judicis fieri: & ideo libertates competunt, & legata petuntur.

18. IDEM lib. singulari de Inofficioso testamento.

De qua re etiam Constitutio existat Divorum fratrum, quæ hujusmodi distinctionem admittit.

19. IDEM lib. 2. Quæstionum.

Mater decedens, extraneum ex dodrante heredem instituit, filiam unam ex quadrante, alteram præterit; hæc de inofficioso egit, & obtinuit: Quæro, scriptæ filia quomodo succurrendum sit? Respondi: Filia præterita id vindicare debet, quod intestata matre habitura esset. Itaque dici potest eam, quæ omissa est, etiamsi totam hereditatem [ab intestato] petat, & obtineat, solam habituram universam successionem, quemadmodum si altera omisisset legitimam hereditatem, sed non est admittendum, ut adversus forem audiat, agendo de inofficioso. † Præterea dicendum est, non esse similem omittenti eam, quæ ex testamento adiit: & ideo ab extraneo semissem vindicandum: & defendendum, totum semissem esse auferendum, quasi semis totus ad hanc pertineat. Secundum quod non in totum testamentum infirmatur, sed pro parte intestata efficitur: licet quasi furiosæ judicium ultimum ejus daretur. † Cæterum si quis putaverit, filia obtinente, totum testamentum infirmari: dicendum est, etiam institutam ab intestato posse adire hereditatem: nec enim quæ ex testamento adiit, quod putat valere, repudiare legitimam hereditatem videtur, quam [quidem] nescit sibi deferri: cum & hi, qui sciunt jus suum, eligentes id, quod putant sibi competere, non amittant; quod evenit in patrono, qui judicium defuncti, falsa opinione motus, amplexus est; is enim non videtur bonorum possessionem contra tabulas repudiassè. Ex quibus apparet, non recte totam hereditatem præteritam vindicare: cum rescisso testamento, etiam institutæ salvum jus sit ad eundem hereditatis.

20. SCÆVOLA lib. 2. Quæstionum.

Qui de inofficioso vult dicere, licet negetur filius, Carbonianam bonorum possessionem non debet accipere: toties enim ea indulgenda est, quotiens, si vere filius esset, heres esset, aut bonorum possessor; ut interim & possideat, & alatur, & actionibus præ-

judicium non patiatur. qui vero de inofficioso dicit, nec actiones movere debet, nec aliam ullam, quam hereditatis petitionem, exercere, nec ali: ne unquam melioris sit conditionis, quam si confiteatur adversarius.

21. PAULUS lib. 3. Responsorum.

Eum, qui inofficiosi testamenti querelam instituit, & fraude heredis scripti, quasi tertiam partem hereditatis tacite rogatus esset ei restituere, reliquit eam actionem, non videri deseruisse querelam: & ideo non prohiberi eum repetere inchoatam [actionem].

§. 1. Item quæsitum est: an heres audiendus est, ante de inofficioso querelam actam, desiderans restitui sibi ea, quæ solvit? Respondit ei, qui sciens indebitum fideicommissum solvit, nullam repetitionem ex ea causa competere. §. 2. Idem respondit, evicta hereditate per inofficiosi querelam ab eo, qui heres institutus esset, perinde omnia observari oportere, ac si hereditas adita non fuisset: & ideo & petitionem integram debiti heredi instituto adversus eum, qui superavit, competere, & compensationem debiti.

22. TRYPHONINUS lib. 17. Disputationum.

Filius non impeditur, quominus inofficiosum testamentum matris accusaret, si pater ejus legatum ex testamento matris accipiet, vel adisset hereditatem, quanquam in ejus esset potestate, nec prohiberi patrem, dixi, jure filii accusare: nam indignatio filii est.

§. 1. Et quærebatur, si non obtinuisset in accusando, an, quod patri datum est, publicaretur; quoniam alii commodum victoriæ parat, & in hac causa nihil ex officio patris, sed totum de meritis filii agit? Et inclinandum est, non perdere patrem sibi datum, si secundum testamentum pronunciatum fuisset. §. 2. Multo magis, si mihi legatum testator dedit, cujus de inofficioso testamento filius agens decessit, me herede relicto, egoque hereditariam causam peregi, & victus sum, id, quod mihi eo testamento relicto est, non perdam: utique, si jam defunctus agere cœperat. §. 3. Item si adrogavi eum, qui instituerat litem de inofficioso testamento ejus, qui mihi legatum dedit, litemque peregero nomine filii, nec obtineo: perdere me legatum non oportet, quia non sum indignus, ut auferatur mihi à fisco id, quod derelictum est: cum non proprio nomine, sed jure cujusdam successionis egi.

23. PAULUS lib. singulari de Inofficioso testamento.

Si ponas filium emancipatum præteritum, & ex eo nepotem in potestate retentum, heredem institutum esse: filius potest contra filium suum, testatoris nepotem, petere bonorum possessionem: queri autem de inofficioso testamento non poterit. Quod si exheredatus sit filius emancipatus: poterit queri: & ita jungetur filio suo, & simul cum eo hereditatem obtinebit. §. 1. Si hereditatem ab heredibus institutis exheredati emerunt, vel res singulas, scientes eos heredes [esse] aut conduxerunt prædia, aliudve quid simile fecerunt, vel solverunt heredi quod testatori debebant: judicium defuncti agnoscere videntur, & à querela excluduntur.

§. 2. Si duo sint filii exheredari, & ambo de inofficioso testamento egerunt, & unus postea constituit non agere: pars ejus alteri adcrevit. † Idemque erit, & si tempore exclusus sit.

24. ULPIANUS lib. 48. ad Sabinum.

Circa inofficiosi querelam evenire plerunque adsolet, ut in una atque eadem causa diversæ sententiæ proferantur: quid enim, si fratre agente, heredes scripti diversi juris fuerunt? quod si fuerit, pro parte testatus, pro parte intestatus decessisse videtur.

25. IDEM lib. 2. Disputationum.

Si non mortis causa fuerit donatum, sed inter vivos; hac tamen contemplatione, ut in quartam habeatur: potest dici inofficiosi querelam cessare, si quartam in donatione haberet; aut, si minus habeat, quod deest viri boni arbitrato repleatur; aut certe conferri oportere id, quod donatum est.

§. 1. Si quis, cum non possit de inofficioso queri, ad querelam admissus, pro parte rescindere testamentum tentet, & unum sibi heredem eligat, contra quem inofficiosi querelam instituat: dicendum est, quia testamentum pro parte valet, & præcedentes eum persona exclusæ sunt, cum effectu querelam instituisse.

26. IDEM lib. 8. Disputationum.

Si sub hac conditione fuerit heres institutus, si Stichum manumisit, & manumisisset, & posteaquam manumisit, inofficiosum vel injustum testamentum pronuncietur: æquum est huic quoque succurri, ut servi pretium à manumisso accipiat, ne frustra servum perdat.

27. IDEM

27. IDEM lib. 6. Opinionum.

SI, instituta de inofficioso testamento accusatione, de lite pacto transactum est, nec fides ab herede transactioni praestatur: inofficiosi causam integram esse placuit. §. 1. Ei, qui se filium ejus esse adfirmat, qui testamento id denegavit, tamen eum exheredavit, de inofficioso testamento causa superest. §. 2. De inofficioso testamento militis dicere nec miles potest.

§. 3. De inofficioso testamento nepos contra patrum suum, vel alium scriptum heredem, pro portione egerat, & obtinuerat; sed scriptus heres appellaverat: placuit, interim propter inopiam pupilli alimenta pro modo facultatum, quae per inofficiosi testamenti accusationem pro parte ei vindicabantur, decerni, eaque adversarium ei subministrare necesse habere usque ad finem litis.

§. 4. De testamento matris, quae existimans perisse filium, alium heredem instituit, de inofficioso queri potest.

28. PAULUS lib. singulari de Septemviralibus judiciis.

Cum mater militem filium falso audisset decessisse, & testamentum heredes alios instituisset. Divus Hadrianus decrevit, hereditatem ad filium pertinere: ita ut libertates & legata praesentur. Hic illud adnotatum, quod de libertatibus & legatis adjicitur: nam, * cum inofficiosum testamentum arguitur, nihil ex eo testamento valet.

29. ULPIANUS lib. 5. Opinionum.

SI suspecta collatio sit legatariis inter scriptos heredes, & eum, qui de inofficioso testamento agit: adesse etiam legatarios, & voluntatem defuncti tueri, constitutum est. eisdemque permissum est etiam appellare, si contra testamentum pronunciatum fuerit.

§. 1. De inofficioso testamento matris spurii quoque filii dicere possunt. §. 2. Quamvis, instituta inofficiosi testamenti accusatione, res transactione decisa sit, tamen testamentum in suo jure manet: & ideo data in eo libertates, atque legata, usque quo Falcidia permittit, suam habent potestatem. §. 3. Quoniam femina nullum adoptare filium sine jussu Principis potest, nec de inofficioso testamento ejus, quam quis sibi matrem adoptivam falso [esse] existimabat, agere potest.

§. 4. In ea provincia de inofficioso testamento agi oportet, in qua scripti heredes domicilium habent.

30. MARCIANUS lib. 4. Institutionum.

Adversus testamentum filii in adoptionem dati pater naturalis recte de inofficioso testamento agere potest. *Quo tempore.*

§. 1. Tutoribus, pupilli nomine, sine periculo ejus, quod testamento datum est, agere [posse] de inofficioso vel falso testamento, Divi Severus & Antoninus rescripserunt.

31. PAULUS lib. singulari de Septemviralibus judiciis.

SI is, qui admittitur ad accusationem, nolit, aut non possit accusare: an sequens admittatur, videndum est. & placuit, posse: ut fiat successioni locus. §. 1. Quantum ad inofficiosi liberorum vel parentum querelam pertinet: nihil interest, quis sit heres scriptus, ex liberis, an extraneis, vel municipibus. §. 2. Si heres extiterim ei, qui eo testamento institutus est, quod de inofficioso arguere volo: non mihi nocebit; maxime, si eam portionem non possideam, vel jure suo possideam. §. 3. Diversum dicemus, si legaverit mihi eam rem, quam quis ex eo testamento acceperat: nam si eam agnoscam, repellar ab accusatione. §. 4. Quid ergo, si alias voluntatem testatoris probaverim? puta in testamento adscripserim, post mortem patris consentire me? repellendus sum ab accusatione.

32. IDEM lib. singulari de Inofficioso testamento.

SI exheredatus petenti legatum ex testamento advocacionem praebuit, procuracionemve susceperit, removetur ab accusatione: agnovisse enim videtur, qui quaequale judicium defuncti comprobavit. §. 1. Si legatario heres existiterit exheredatus, petieritque legatum, videbimus, an sit summovendus ab [hac] accusatione: certum est enim judicium defuncti: & rursus, nihil ei ex testamento relicto, verum est: tutius tamen fecerit, si se abstinuerit a petitione legati.

TIT. III.

DE HEREDITATIS PETITIONE.

1. CAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Hereditas ad nos pertinet aut veteri jure, aut novo. † Veteri, de Lege duodecim Tabularum, vel ex testamento, quod jure factum est.

2. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Sive suo nomine, [sive per se], sive per alios effecti sumus,

3. GAJUS lib. 3. ad Edictum provinciale.

Veluti, si eam personam, quae in nostra potestate sit, institutam jusserimus adire hereditatem. sed & si Titio, qui Sejo heres extitit, nos heredes facti sumus, sicuti Titii hereditatem nostram [esse] intendere possumus, ita & Seji. Vel ab intestato, forte quod sui heredes defuncto sumus, vel adgnati, vel quod manumissimus defunctum, quodve parens noster manumiserit. † Novo jure fiunt heredes omnes, qui [ex] Senatusconsultis, aut ex constitutionibus ad hereditatem vocantur.

4. PAULUS lib. 1. ad Edictum.

SI hereditatem petam ab eo, qui unam rem possidebat, de qua sola controversia erat, etiam id, quod postea cepit possidere, restituet.

5. ULPIANUS lib. 14. ad Edictum.

Divus Pius rescripsit, prohibendum possessorem hereditatis, de qua controversia erit, antequam lis inchoaretur, aliquid ex ea distrahere: nisi maluerit pro omni quantitate hereditatis, vel rerum ejus restitutione satisfacere. *Causa autem cognita, & si non talis data sit satisfactio, sed solita cautio, etiam post litem captam deminutionem se concessurum* Praetor edixit: ne in totum deminutio impedita, in aliquo etiam utilitates alias impediatur; utputa, si ad funus sit aliquid necessarium (nam funeris gratia deminutionem permittit). item si futurum est, ut, nisi pecunia intra diem solvatur, pignus distrahat. [sed] & propter familiae cibaria, necessaria erit deminutio. sed & res tempore perituras permittere debet Praetor distrahere.

§. 1. D. Hadrianus Trebio Sergiano rescripsit, ut Aelius Asiaticus daret satis de hereditate, quae ab eo petitur: & sic falsum dicat. Hoc ideo, quia sustinetur hereditatis petitionis judicium, donec falsi causa agatur. §. 2. Eorum judiciorum, quae de hereditatis petitione sunt, ea auctoritas est, ut nihil in praedictum ejus [judicii] fieri debeat.

6. IDEM lib. 75. ad Edictum.

SI testamentum falsum esse dicatur, & ex eo legatum petatur, vel praestandum est oblata cautione, vel quaerendum, an debeat. † Et, si testamentum falsum esse dicatur, ei tamen, qui falsi accusat, si suscepta cognitio est, non est dandum.

7. IDEM lib. 14. ad Edictum.

SI quis libertatem ex testamento sibi competisse dicat, non debet iudex de libertate sententiam dicere, ne praedictum de testamento cognituro faciat: & ita Senatus censuit. Sed & Divus Trajanus rescripsit, differendum de libertate judicium, donec de inofficioso judicium aut inducatur, aut finem accipiat. §. 1. Ita demum autem sustinentur liberalia judicium, si jam de inofficioso judicium contestatum est: ceterum, si non contestetur, non expectantur [liberalia judicium]. Et ita Divus Pius rescripsit. [Nam] cum quidem Licinnianus de statu suo quaestionem patiebatur, & ne maturius pronunciaretur de conditione sua, nolebat ad liberale judicium ire, dicens, *suscepturum se de inofficioso testamento judicium, & petiturum hereditatem*, quia libertatem, & hereditatem ex testamento sibi defendebat: Divus Pius ait, si quidem possessor esset hereditatis Licinnianus, facilius audiendum: quoniam esset hereditatis nomine judicium suscepturus, & erat in arbitrio ejus, qui se dominum esse dicit, agere de inofficioso testamento judicium: nunc vero sub obtentu judicii de inofficioso testamento ab ipso Licinniano non suscepti per quinquennium, non debere moram fieri servituti. † Plane summam aestimandum judicium concessit, an forte bona fide impleretur judicium de testamento: & si id deprehenderit, praestituendum modicum tempus: intra quod si non fuerit contestatum, jubeat iudicem libertatis partibus suis fungi.

§. 2. Quotiens autem quis patitur controversiam libertatis, & hereditatis, sed se non ex testamento liberum dicit, sed alias [vel] a vivo testatore manumissum: non debere impediri liberalem causam, licet judicium de testamento moveri speretur, Divus Pius rescripsit. adjecit plane in rescripto: *Dummodo praedicatur iudici liberalis causa, ne ullum adminiculum libertatis ex testamento admittat.*

8. PAULUS lib. 16. ad Edictum.

Legitimam hereditatem vindicare non prohibetur is, qui, cum ignorabat vires testamenti, judicium defuncti secutus est.

9. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Regulariter definiendum est: *Eum demum teneri petitione hereditatis, qui vel jus pro herede, vel pro possessore possidet, vel rem hereditariam,*

10. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Licet minimam. §. 1. Itaque qui ex asse, vel ex parte heres est, intendit quidem hereditatem suam esse totam, vel pro parte, sed hoc solum ei officio iudicis restituitur, quod adversarius possidet: aut totum, si ex asse sit heres: aut pro parte, ex qua heres est.

11. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Pro herede possidet, qui putat se heredem esse. Sed an [&] is, qui scit se heredem non esse, pro herede possideat, quaeritur? & Arrianus lib. 2. de interdicitis, putat teneri: quo jure nos uti Proculus scribit. Sed enim & bonorum possessor pro herede videtur possidere. §. 1. [Pro possessore vero possidet praedo].

12. IDEM lib. 67. ad Edictum.

Qui interrogatus, cur possideat, responsurus sit, quia possideo: nec contendet se heredem vel per mendacium:

17. IDEM lib. 15. ad Edictum.

Nec ullam causam possessionis possit dicere. & ideo fur, & raptor petitione hereditatis tenentur. §. 1. Omnibus etiam titulis hic pro possessore haeret, & quasi inunctus est. † Denique & pro emptore titulo haeret: nam si à furioso emptore sciens, pro possessore possideo. † Item in titulo pro donato quaeritur, an quis pro possessore possideat; ut puta uxor, vel maritus? & placet nobis Juliani sententia, pro possessore possidere eum; & ideo petitione hereditatis tenebitur. † Item, pro dote titulus recipit pro possessore possessionem: ut puta, si à minore duodecim annis, nupta mihi, quasi dotem sciens accepi. † Et si legatum mihi solutum est ex falsa causa scienti, utique pro possessore possidebo. §. 2. Is autem, qui restituit hereditatem, teneri hereditatis petitione non potest; nisi dolo fecit, id est, si scit, & restituit: nam & dolus praeteritus venit in hereditatis petitionem, quasi dolo defierit possidere. §. 3. Neratius lib. 6. membranarum scribit, ab herede peti hereditatem posse, etiam si ignoret, pro herede, vel pro possessore defunctum possedisse. † Idem esse lib. 7. ait, etiam si putavit heres eas res ex [hac] hereditate esse, quae sibi delata est. §. 4. Quid, si quis hereditatem emerit: an utilis in eum petitio hereditatis deberet dari, ne singulis iudiciis vexaretur? Venditorem [enim] teneri certum est. † Sed finge non exstare venditorem, vel modico vendidisse, & bonae fidei possessorem fuisse: an porrigi manus ad emptorem debeant? Et putat Gajus Cassius dandam utilem actionem. §. 5. Idem erit dicendum, & si parvo [pretio] iussus vendere heres Titio hereditatem vendidit, nam putat dicendum Papinianus, adversus fideicommissarium dari actionem: ab herede enim peti non expedit per exiguum pretium habente. §. 6. Sed & si retenta certa quantitate, restituere rogatus sit, idem erit dicendum. Plane si, accepta certa quantitate, restituere rogatus est, non putat Papinianus, ab herede petendam hereditatem: quoniam * pro herede, quod conditionis implenda gratia accepit, non possidetur. Sed Sabinus in fratrilibero contra. Et id verius est: quia pecunia hereditaria est. §. 7. Idem & in eo, qui solos fructus ex hereditate retinet, dicendum erit: tenetur enim & is hereditatis petitione. §. 8. Si quis sciens alienam emit hereditatem, quasi pro possessore possidet. & sic peti ab eo hereditatem quidam putant; quam sententiam non puto veram. * nemo enim praedo est, qui pretium numeravit, sed, ut emptor universitatis, utili tenetur. §. 9. Item si quis à fisco hereditatem, quasi vacantem, emerit, ac quissimum erit utilem [actionem] adversus eum dari. §. 10. Apud Marcellum lib. 4. Digestorum relatum est, si mulier hereditatem in dotem dedit: matrum pro dote quidem possidere hereditatem, sed petitione hereditatis utili teneri. Sed & ipsam mulierem directa teneri, Marcellus scribit: maxime, si jam factum divortium est. §. 11. Heredem autem etiam earum rerum nomine, quas defunctus pro emptore possedit, hereditatis petitione teneri constat, quasi pro herede possideat: quamvis [etiam] earum rerum nomine, quas pro herede, vel pro possessore defunctus possedit, utique teneatur. §. 12. Si quis absentis nomine possideat hereditatem, cum sit incertum, an ille ratum habeat, puto, absentis nomine petendam hereditatem, ipsius vero nequaquam: quia * non videtur pro herede, vel pro possessore possidere, qui contemplatione alterius possidet. nisi forte quis dixit, cum ratum non habet, jam procuratorem quasi praedonem esse: tunc enim suo nomine teneri potest. §. 13. Non solum autem ab eo peti hereditas potest, qui corpus hereditarium possidet, sed & si nihil. Et videndum, si non possidens obtulerit tamen se petitioni, an teneatur? Et Celsus lib. 4. Digestorum scribit, ex dolo eum teneri; * dolo enim facere eum, qui se offert petitioni. Quam sententiam generaliter Marcellus apud Julianum probat: * omnem, qui se offert petitioni, quasi possidentem teneri. §. 14. Item si quis dolo fecerit, quo minus possi-

deat, hereditatis petitione tenebitur. † Sed si alius nactus possessionem, quam ego dolo malo amiseram, paratus sit iudicium pati, Marcellus lib. 4. Digestorum tractat, [num] forte evanescit adversus eum, qui defuit [possidere], litis aestimatio. & magis evanescere ait, nisi petentis interest. Cerre, inquit, si rem paratus sit restituere, indubitatum erit, evanescere. Sed si is, qui dolo defuit, ante conveniatur: eum, qui possidet, non liberabit. §. 15. Item à debitor hereditario, quasi à juris possessore: nam & à juris possessoribus posse hereditatem peti, constat.

14. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Sed utrum ex delicto, an ex contractu debitor sit, nihil refert. Debitor autem hereditarius intelligitur is quoque, qui servo hereditario promisit, vel qui ante aditam hereditatem damnum dedit.

15. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Vel aliquam rem hereditariam subripuerit.

16. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Quod si in diem sit debitor, vel sub conditione, à quo petita est hereditas, non debere eum damnari. Rei plane judicatae tempus spectandum esse secundum Octaveni sententiam, [ut] apud Pomponium scriptum est, an dies venerit. Quod & in stipulatione conditionali erit dicendum. † Si autem non venerit, cavere officio iudicis debeat de restituendo hoc debito, cum dies venerit, vel conditio extiterit. §. 1. Sed & is, qui pretia rerum hereditarium possidet: item qui à debitor hereditario exegit, petitione hereditatis tenetur. §. 2. Unde Julianus lib. 6. Digestorum ait, ab eo, qui peti hereditatem, & litis aestimationem consecutus est: hereditatem peti posse. §. 3. Non solum autem à debitor defuncti, sed etiam à debitor hereditario peti hereditas potest. Denique ab eo, qui negotia hereditaria gessit, & Celfo, & Juliano videtur peti hereditatem posse. † Sed si heredis negotium gessit, nequaquam: ab heredis enim debitor peti hereditas non potest. §. 4. Julianus scribit, si is, qui pro herede possidebat, vi fuerit dejectus, peti ab eo hereditatem posse, quasi à juris possessore? quia habet interdictum unde vi, quo victus cedere debet. sed & eum, qui deiecit, petitione hereditatis teneri; quia res hereditarias pro possessore possidet.

§. 5. Idem Julianus ait, si quis possidens, si non, rem venderit, petitione hereditatis eum teneri: si ve jam pretium recepit, si ve petere possit, ut & hic actionibus cedat. §. 6. Idem scribit, patronum hereditatem petere non posse ab eo, cui libertus in fraudem alienavit: quia Calvisiana actione ei tenetur: patroni enim iste debitor est, non hereditarius. Ergo nec ab eo, cui mortis causa donatum est, peti hereditas potest. §. 7. Idem Julianus scribit: si quis ex causa fideicommissi restituerit hereditatem, vel singulas res praestiterit, peti ab eo hereditatem posse: quia habet conditionem earum, quae sunt ex causa soluta, & veluti juris possessor est. Sed & si pretia rerum, quas difraxit, ex causa fideicommissi solvit, peti hereditatem ab eo posse: quia repetere potest. Sed his casibus actiones suas duntaxat eum praestaturum: cum & res exstant, & potest petitor [etiam] per in rem actionem eas vindicare.

17. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Quod si possessor hereditatis ob id, quod ex testamento heredem se [esse] putaret, legatorum nomine de suo solvit, si quis ab intestato eam hereditatem evincat, licet damnum videtur esse possessoris, quod sibi non prospexerit stipulatione evicta hereditate legata reddi: attamen quia fieri potest, ut eo tempore solverit legata, quo adhuc nulla controversia mota sit, & ob id nullam interposuerit cautionem: placet in eo casu, evicta hereditate, dandam ei esse repetitionem. Sed cum, cessante cautione, repetitio datur, periculum est, ne propter inopiam ejus, cui solutum est legatum, nihil repeti possit: [&] ideo secundum Senatusconsulti sententiam subvenendum ei est, ut ipse [quidem] ex retentione rerum hereditarium sibi satisfaciatur, cedat autem actionibus petitori, ut suo periculo eas exerceat.

18. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Item videndum, si possessor hereditatis, venditione per argentarium facta, pecuniam apud eum perdiderit: an petitione hereditatis teneatur, quia nihil habet, nec consequi potest? Sed Labeo putat, eum teneri: quia suo periculo male argentario credidit. sed Octavenus ait, nihil eum, praeter actiones, praestaturum; ob has igitur actiones petitione hereditatis teneri. Mihi autem in eo, qui mala fide possedit, Labeonis sententia placet: in altero vero, qui bona fide possessor est, Octaveni sententia sequenda esse videtur. §. 1. Si quis, cum peteretur ab eo hereditas, neque rei, neque juris velut possessor erat, verum postea aliquid adeptus est: an petitione hereditatis

videatur teneri? & Celsus lib. 4. Digestorum recte scribit, hunc condemnandum, licet initio nihil possedit. §. 2. Nunc videamus, quæ veniant in hereditatis petitionem. Et placuit, universas res hereditarias in hoc iudicium venire, sive jura, sive corpora sint:

19. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

ET non tantum hereditaria corpora, sed & quæ non sunt hereditaria, quorum tamen periculum ad heredem pertinet; ut res pignori data defuncto, vel commodata, depositave. † Et quidem rei pignori data, etiam specialis petitio est, ut & hereditatis petitione contineatur: sicut illa, quarum nomine Publiciana competit. Sed licet earum nomine, quæ commodata vel deposita sunt, nulla sit facile actio: quia tamen periculum earum ad nos pertinet, æquum est eas restitui. §. 1. Quod si pro emptore usucapio ab herede impleta sit: non veniet in hereditatis petitionem: quia heres, id est petitor, eam vindicare potest, nec ulla exceptio datur possessori.

§. 2. Veniunt & hæc res in hereditatis petitionem, in quibus possessor retentionem habuit, non etiam petitionem: veluti si juraverat defunctus petitoris rem non esse, & decesserit: debent hæc quoque restitui. Imo & si possessor sua culpa eas amiserit, tenebitur hoc nomine. Idemque erit & in prædione, licet hic propter culpam non teneatur: quia nec hic debet has res retinere. §. 3. Servitutes in restitutionem hereditatis non venire, ego didici: cum nihil eo nomine possit restitui, sicut est in corporibus, & fructibus. Sed si non patitur ire, & agere, propria actione convenietur.

20. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

ITEM veniunt in hereditatem [etiam] ea, quæ hereditatis causa comparata sunt: utputa mancipia, [pecoraque, & si qua alia,] quæ necessario hereditati sunt comparata. Et si quidem pecunia hereditaria sint comparata: sine dubio venient. si vero non pecunia hereditaria: videndum erit. Et puto etiam hæc venire, si magna utilitas hereditatis versetur: pretium scilicet restitutum herede. §. 1. Sed non omnia, quæ ex hereditaria pecunia comparata sunt, in hereditatis petitionem veniunt. Denique scribit Julianus lib. 6. Digestorum, si possessor ex pecunia hereditaria hominem emerit, & ab eo petatur hereditas, ita venire in hereditatis petitionem, si hereditatis interfuit eum emi: at si sui causa emit, pretium venire. §. 2. Simili modo, & si fundum hereditarium distraxit, si quidem sine causa, & ipsum fundum & fructus in hereditatis petitionem venire; quod si æris exsolvendi gratia hereditarii id fecit, non amplius venire, quam pretium. §. 3. Item non solum ea, quæ mortis tempore fuerunt, sed si qua postea augmenta hereditati accesserunt, venire in hereditatis petitionem: nam hereditas & augmentum recipit, & deminutionem. † Sed ea, quæ post aditam hereditatem accedunt, si quidem ex ipsa hereditate, puto hereditati accedere: si extrinsecus, non; quia personæ possessoris accedunt. † Fructus autem omnes augent hereditatem, sive ante aditam, sive post aditam hereditatem accesserint. † Sed & partus ancillarum sine dubio augent hereditatem. §. 4. Cum prædiximus, omnes hereditarias actiones in hereditatis petitionem venire, quaritur, utrum cum sua natura veniant, an contra: utputa [est] quædam actio, (quæ) inficiatione crescit; utrum cum suo incremento, an vero in simplum venit, ut legis Aquiliæ? Et Julianus lib. 6. Digestorum scribit, simplum soluturum. §. 5. Idem recte ait, si noxali iudicio condemnatus sit possessor defuncto, non posse eum dedentem noxæ officio iudicis liberari: quia tamdiu quis habet noxæ dedendæ facultatem, quamdiu iudicati conveniatur; post susceptum iudicium non potest noxæ dedendo se liberare; suscepit autem per petitionem hereditatis.

§. 6. Præter hæc, multa reperimus tractata & de petitione hereditatis, de distractis rebus hereditariis, de dolo præterito, & de fructibus. [de] quibus cum forma Senatusconsulto sit data, optimum est ipsius Senatusconsulti interpretationem facere, verbis ejus relatis: Pridie Idus Martias Quintus Julius Balbus, & Publius Juventius Celsus, Titius Aufidius, Oenus Severianus consules verba fecerunt de his, quæ [imperator] Casar, Trajani Parthici filius, divi Nervæ nepos, Hadrianus, Augustus (imperator) maximusque Princeps proposuit Quinto Nonas Martias, quæ proxime fuerunt, libello complexus (esset,) quid fieri placeat. De qua re ita consuerunt: cum antequam partes caducæ, ex bonis rusticis, fisco peterentur, hi, qui se heredes esse existimant, hereditatem distraxerint, placere, redacta ex pretio rerum venditarum pecunia usuras non esse exigendas. Idemque in similibus causis servandum. † Item placere, à quibus hereditas petita fuisset, si adversus eos iudicatum esset, pretia, quæ ad eos rerum ex hereditate venditarum pervenissent, et si ea ante petitam hereditatem deperissent, de-

minutave fuissent, restituere debere. † Item eos, qui bona invasisent, cum scirent ad se non pertinere, etiamsi ante litam contestatam fecerint, quo minus possiderent, perinde condemnandos, quasi possiderent: eos autem, qui iustas causas habuissent, quare bona ad se pertinere existimassent, usque eo duntaxat, quo locupletiores ex ea re facti essent. † Petitam autem fisco hereditatem ex eo tempore existimandum esse, quo primum scierit quisque eam à se peti, id est, cum primum aut denunciatum esset ei, aut literis, vel edicto evocatus esset, consuerunt. † Aptanda est igitur nobis singulis verbis Senatusconsulti congruens interpretatio. §. 7. Ait Senatus: Cum antequam partes caducæ fisco peterentur. Hoc evenerat [ut partes caducæ fisco peterentur]: sed et si ex assè fiat, Senatusconsultum locum habebit. † Idem, & si vacantia bona fisco vindicentur, vel si ex alia quacumque causa bona ad eum pervenerint. §. 8. Senatusconsultum hoc locum habebit, & si civitati peteretur. §. 9. In privatorum quoque petitionibus Senatusconsultum locum habere nemo est, qui ambigit: licet in publica causa factum sit.

§. 10. Non solum autem in hereditate utimur Senatusconsulto, sed & in peculio castrensi, vel alia universitate. §. 11. Petitam autem hereditatem &c. [id est, ex] quo quis scit à se peti: nam ubi scit, incipit esse malæ fidei possessor, id est, cum primum aut denunciatum esset. Quid ergo, si scit quidem, nemo autem ei denunciavit? an incipiat usuras debere pecuniæ redactæ? & (puto) debere: cœpit enim malæ fidei possessor esse. (Sed) ponamus denunciatum esse, non tamen scit; quia non ipsi, sed procuratori ejus denunciatum est: Senatus ipsi denunciari exigit. & ideo non nocebit: nisi forte is, cui denunciatum est, eum certioraverit; sed non si certiorare potuit, nec fecit. † A quo denunciatum est, Senatus non exigit. Quicumque ergo fuit, qui denunciavit, nocebit. §. 12. Hæc adversus bonæ fidei possessores: nam ita Senatus locutus est, eos, qui se heredes existimassent. Cæterum si quis sciens, ad se hereditatem non pertinere, distraxit: sine dubio non pretia rerum, sed ipsæ res veniunt in petitionem hereditatis, & fructus earum. Sed Imperator Severus epistola ad Celerem idem videtur fecisse & in malæ fidei possessoribus. atquin Senatus de his locutus, qui se heredes existimant, nisi forte ad eas res referemus, quas distrahi expedierat, quæ onerabant magis hereditatem, quam fructui erant: ut sit in arbitrio petitoris, qualem computationem faciat adversus malæ fidei possessorem, utrum ipsius rei, & fructuum, an pretii, & usurarum, post motam controversiam. §. 13. Licet autem Senatus de his locutus sit, qui se heredes existimant, tamen & si bonorum possessores se existimant, (vel alios successores justos,) vel sibi restitutam hereditatem: in eadem erunt conditione. §. 14. Papinianus autem lib. 3. Questionum, si possessor hereditatis pecuniam inventam in hereditate non attingat, negat eum omnino in usuras conveniendum.

§. 15. Redacta, inquit, pecunia ex pretio rerum venditarum. Redactam sic accipiemus, non solum jam exactam, verum & si exigi potuit, nec exacta est. §. 16. Quid, si post petitam hereditatem res distraxerit? hic ipsæ res veniunt, fructusque earum. Sed si forte tales fuerunt, quæ vel steriles erant, vel tempore peritura, & hæc distractæ sunt (vero pretio) fortassis possit petitor eligere, ut sibi pretia & usuræ præstentur. §. 17. Ait Senatus: Placere, à quibus petita hereditas fuisset, si adversus eos iudicatum esset, pretia, quæ ad eos rerum ex hereditate venditarum pervenissent, & si ea ante petitam hereditatem deperissent, deminutave essent, restituere debere. † Bonæ fidei possessor, si vendiderit res hereditarias, sive exegit pretium, sive non, quia habet actionem, debet pretium præstare. Sed, ubi habet actionem, sufficere eum actiones præstare. §. 18. Sed si vendidit, & evicta re restituit, quod accepit: non videbitur ad eum pervenisse. quanquam possit dici, nec ab initio pretium venire: quia non fuit res hereditaria, quæ distracta est. † Sed et si Senatus rerum ex hereditate distractarum, non hereditariarum fecit mentionem, restitui tamen non debet: quia nihil apud eum remanet. Nam (&) Julianus lib. 6. Digestorum scribit, quod indebitum exegit, restituere eum non debere: nec imputaturum, quod non debitum solvit. §. 19. Sed si res sit redhibita, hic utique (&) hereditaria est, & pretium non veniet, quod refusum est. §. 20. Sed & si ob venditionem obstrictus sit emptori possessor hereditatis: dicendum erit, prospici ei cautione. §. 21. Restituere autem pretia debet possessor, et si deperditæ sunt res, vel deminutæ. Sed utrum ita demum restituat, si bonæ fidei possessor est, an & si malæ fidei? Et, si quidem res apud emptorem existent, nec deperditæ, nec deminutæ sunt, sine dubio ipsas res debet præstare malæ fidei possessor: aut si recipere eas ab emptore nullo modo possit, tantum, quantum in litem esset

juratum. At ubi perditæ sunt, & deminutæ, verum pretium debet præstari; quia si petitor rem consecutus esset, distraxisset, & verum pretium rei non perderet.

21. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Deperditum * intelligitur, quod in rerum natura esse desit; deminutum vero, quod usucaptum esset, & ob id de hereditate exiit.

22. PAULUS lib. 26. ad Edictum.

Si rem, & pretium habeat bonæ fidei possessor, puta quod eandem rem emerit: an audiendus sit, si velit rem dare, non pretium: in prædione dicimus, electionem esse debere actoris. an hic magis possessor audiendus sit, si velit rem tradere, licet deteriore factam, non petitor, si pretium desideret, quod inverecundum sit tale desiderium; an vero, quia ex re hereditaria locupletior sit, & id, quod amplius habet ex pretio, restituere debeat: videndum. nam [&] in Oratione Divi Hadriani ita est: *Dispiciite, Patres conscripti, nunquid sit æquius, possessorem non facere lucrum, & pretium, quod ex aliena re perceperit, reddere: quia potest existimari, in locum hereditariæ rei vendita, pretium ejus successisse, & quodammodo ipsum hereditarium factum.* Oportet igitur possessorem & rem restituere petitori, & quod ex venditione ejus rei lucratus est.

23. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Vtrum autem omne pretium restituere debeat bonæ fidei possessor; an vero ita demum, si factus sit locupletior: videndum. finge pretium acceptum vel perdidisse, vel consumpsisse, vel donasse: & verbum quidem pervenisse ambiguum est: solumne hoc contineret, quod prima ratione fuerit, an vero & id, quod durat. Et puto, sequentem clausulam Senatusconsulti, etsi hæc sit ambigua, ut ita demum computet, si factus sit locupletior. §. 1. Proinde, si non solum pretium, sed etiam pœna tardius pretio soluto pervenit; poterit dici, quia locupletior in totum factus est, debere venire: licet de pretio solummodo Senatus sit locutus.

24. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

At ubi vi dejectus fuit, non debet restituere pœnam ex eo commissam, quod eam actor habere non potest. Sic nec pœna restitui debet, quam adversarius ei promisit, si ad iudicium non venerit.

25. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Sed & si lege commissoria vendidit, idem erit dicendum: lucrum, quod sensu lege commissoria, præstaturum. §. 1. Item, si rem distraxit, & ex pretio aliam rem comparavit, veniet pretium in petitionem hereditatis, non res, quam in patrimonium suum convertit. Sed si res minoris valet, quam comparata est, hætenus locupletior factus videbitur, quatenus res valet: quemadmodum, si consumpsisset, in totum locupletior factus non videbitur. §. 2. Quod ait Senatus: *Eos, qui bona invasissent, quæ scirent ad se non pertinere, etiam si ante litem contestatam fecerint, quo minus possiderent, perinde condemnandos, quasi possiderent:* ita intelligendum est, ut & dolus præteritus in petitionem hereditatis deducatur: sed & culpa. & ideo ab eo, qui ab alio non exegit, vel à semetipso, si tempore esset liberatus, peti hereditatem posse: hoc utique, si exigere potuit. §. 3. Quod autem ait Senatus, *eos, qui bona invasissent, loquitur de prædonibus:* id est, de his, qui cum scirent ad se non pertinere hereditatem, invaserunt bona; scilicet cum nullam causam haberent possidendi. §. 4. Sed & fructus, non quos perceperunt, inquit sed quos percipere debuerunt, eos præstatorios. §. 5. De eo autem loquitur Senatus, qui ab initio mente prædonis res hereditarias adprehendit. † Quod si ab initio quidem justam causam habuit adipiscendæ possessionis, postea vero, conscius ad se nihil hereditatem pertinere, prædonio more versari cœpit: nihil Senatus loqui videtur. Puto tamen, & ad eum mentem Senatusconsulti pertinere: * parvi etenim refert, ab initio quis dolo se in hereditate sit versatus, an postea hoc facere cœpit. §. 6. Scire ad se non pertinere utrum is tantummodo videtur, qui factum scit: an & is, qui in jure erravit; putavit enim recte factum testamentum, cum inutile erat; vel, cum (eum) alius præcederet adgnatus, sibi potius deferri? Et * non puto hunc esse prædonem, qui dolo caret, quamvis in jure erret. §. 7. Si ante litem contestatam, inquit, fecerint. Hoc ideo adjectum, quoniam * post litem contestatam omnes incipiunt malæ fidei possessores esse, quinimo, post controversiam motam. Quanquam enim litis contestatæ mentio fiat in Senatusconsulto, tamen & post motam controversiam omnes possessores pares fiunt, & quasi prædones tenentur. Et hoc jure hodie utimur: cœpit enim scire rem ad se non pertinentem possidere se is, qui interpellatur, qui vero prædo est, & ante litem contestatam doli nomine tenebitur; hic est enim dolus præteritus. §. 8. Perinde, inquit, condem-

andos, quasi possiderent. Merito: nam * is, qui dolo fecit, quo minus possideret, ut possessor condemnatur: accipies, sive dolo defuerit possidere, sive dolo possessionem noluerit admittere. Sive autem ab alio res possideatur, sive in totum non exstet, locum habebit hæc clausula. Unde si sit alius possessor, ab utroque hereditas peti possit: & si per multos ambulaverit possessio, omnes tenebuntur.

§. 9. [Sed utrum is solus, qui possidet, fructus præstabit: an etiam is, qui dolo fecit, quo minus possideret? Et dicendum erit, post Senatusconsultum, ambo teneri. §. 10. Hæc verba Senatusconsulti etiam adversus eum, qui non possidet, jusjurandum inducunt: tam enim adversus eum, qui dolo fecit, quo minus possideat, quam adversus possidentem, in litem juratur. §. 11. Consuluit Senatus bonæ fidei possessoribus, ne in totum damno adficiantur, sed in id duntaxat teneantur, in quo locupletiores facti sunt. Quemcumque igitur sumptum fecerint ex hereditate, si quid dilapidaverunt, perdidit, dum re sua se abuti putant, non præstabunt: nec si donaverint, locupletiores facti videbuntur; quamvis ad remunerandum sibi aliquem naturaliter obligaverunt. † Plane si *ἀντιδωρα*, id est, remuneraciones, acceperunt, dicendum est, eatenus locupletiores factos, quatenus acceperunt: velut genus quoddam hoc esset permutacionis. §. 12. Si quis re sua lautius usus, sit contemplatione delatæ sibi hereditatis, Marcellus lib. 5. Digestorum putat, nihil eum ex hereditate deducendum, si eam non attingit. §. 13. Simili modo & si mutuum pecuniam accepit, quasi dives se deceperit. §. 14. Si tamen pignori res hereditarias dedit, videndum, an vel sic attingatur hereditas? Quod est difficile, cum ipse sit obligatus. §. 15. Adeo autem qui locupletior factus non est, non tenetur, ut si quis putans se ex asse heredem, partem dimidiam hereditatis sine dolo malo consumpsisset, Marcellus lib. 4. Digestorum tractat, num (non) teneatur; quasi id, quod erogaverit, ex eo fuerit, quod ad eum non pertinebat, sed ad coheredes: nam & si is, qui heres non erat, totum, quidquid apud se fuit, consumpsisset, sine dubio non tenetur, quasi locupletior non factus. Sed in proposita quaestione, tribus visionibus relatis, una prima, deinde alia, posse dici totum, quod superest, restituere eum debere, quasi suam partem consumpsisset; tertia utrique, quod consumptum est, decedere: ait utique non nihil restituendum. de illo dubitat, utrum totum, an partem restituendam dicat. Puto tamen residuum integrum non esse restituendum, sed partem ejus dimidiam. §. 16. Quod autem quis ex hereditate erogavit, utrum totum decedat, an vero pro rata patrimonii ejus; ut puta penum hereditarium ebibit, utrum totum hereditati expensum feratur, an aliquid & patrimonio ejus: ut in id factus locupletior videatur, quod solebat ipse erogare ante delatam hereditatem: ut si quid lautius contemplatione hereditatis impendit, in hoc non videatur factus locupletior; in statutis vero suis sumptibus videatur factus locupletior, utique enim & si non tam laute erogasset, aliquid tamen ad victum cottidianum erogasset? nam & D. Marcus in causa Pythodori (qui rogatus erat, quod sibi *superfuisse ex hereditate reddere*) decrevit, ea, quæ alienata erant, non minuendi fideicommissi, nec pretium in corpus patrimonii Pythodori redisse, (&) ex proprio Pythodori patrimonio, & ex hereditate decedere, non tantum ex hereditate. Et nunc igitur statuit sumptus utrum ex hereditate decedent exemplo rescripti D. Marci, an ex solo patrimonio, videndum erit. Et verius est, ut ex suo patrimonio decedant ea, quæ, etsi non heres fuisset, erogasset.

§. 17. Item si rem distraxit bonæ fidei possessor, nec pretio factus sit locupletior: an singulas res, si nondum usucaptæ sint, vindicare petitor ab emptore possit? & si vindicet, an exceptione non repellatur, quod *præjudicium hereditati non fiat inter actorem, & eum, qui venum dedit*: quia non videretur venire in petitionem hereditatis pretium earum, quamquam victi emptores reversuri sunt ad eum, qui distraxit? Et puto, posse res vindicari, nisi emptores regressum ad bonæ fidei possessorem habent. Quid tamen si is, qui vendidit, paratus sit ita defendere hereditatem, ut perinde, atque si possideret, conveniatur? Incipit exceptio locum habere ex persona emptorum. [Certe,] si minori pretio res venerint, & pretium quodcumque illud actor sit consecutus: multo magis poterit dici, exceptione eum summoveri. Nam & si id, quod à debitoribus exegit possessor, petitori hereditatis solvit: liberari debitoribus Julianus lib. 4. Digestorum scribit, sive bonæ fidei possessor, sive prædo fuit, qui debitum ab his exegerat: [&] ipso jure eos liberari. §. 18. Petitio hereditatis, & si in rem actio sit, habet tamen præstationes quibusdam personales: ut puta eorum, quæ à debitoribus

bitoribus sunt exacta; item pretiorum. §. 19. Hoc Senatusconsultum ad petitionem hereditatis factum, etiam in familia herciscundæ [iudicio] locum habere placet: ne res absurda sit, ut quæ peti possint, dividi non possint. §. 20. Augent hereditatem gregum & pecorum partus.

26. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Quod si oves natæ sunt, deinde ex his alia: hæ quoque, quasi augmentum restitui debent.

27. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Ancillarum etiam partus, & partuum partus, quamquam fructus esse non existimantur, quia non temere ancillæ ejus rei causa comparantur, ut pariant, augent tamen hereditatem: quippe cum ea omnia sunt hereditaria, dubium non est, quin ea possessor, si aut possideat, aut post petitam hereditatem dolo malo fecit, quominus possideret, debeat restituere. §. 1. Sed & pensiones, quæ ex locationibus prædiorum urbanorum perceptæ sunt, venient, licet à lupanario perceptæ sint: nam [&] in multorum honestorum virorum prædiis lupanaria exercentur.

28. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Post Senatusconsultum enim, omne lucrum auferendum esse tam bonæ fidei possessori, quam prædioni, dicendum est.

29. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Mercedes plane à colonis acceptæ loco sunt fructuum. † Operæ quoque servorum in eadem erunt causa, qua sunt pensiones. † Item vecturæ navium, & jumentorum,

30. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Julianus scribit, actorem eligere debere, utrum sortem tantum, an & usuras velit cum periculo nominum agnoscere. † Atquin secundum hoc non observabimus, quod Senatus voluit, bonæ fidei possessorem teneri, quatenus locupletior sit: quid enim, si pecuniam eligat actore, quæ servari non potest? Dicendum itaque est in bonæ fidei possessore, hæc tantummodo eum præstare debere: id est, vel sortem, & usuras ejus, si [&] eas percepit, vel nomina cum eorum cessione in id faciendâ, quod ex his adhuc deberetur, periculo scilicet petitoris.

31. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Si quid possessor solvit creditoribus, reputabit, quanquam ipso jure non liberavit petitorum hereditatis: nam * quod quis suo nomine solvit, non debitoris, debitorem non liberat. Et ideo Julianus lib. 6. Digestorum scribit, ita id imputaturum possessorem, si caverit, se petitorum defensum iri. † Sed an & bonæ fidei possessor debeat defendendum cavere, videndum erit: quia in eo, quod solvit, non videtur locupletior factus, nisi forte habeat conditionem, & hoc nomine videtur locupletior, quia potest repetere: finge enim eum, dum se heredem putat, solvisse suo nomine? Et videtur mihi Julianus de solo prædione, ut caveat, sensitse: non etiam de bonæ fidei possessore: conditionem tamen præstare debet. † Sed & petitor si à creditoribus conveniatur, exceptione uti debet. §. 1. Sed si ipsi aliquid prædioni debebatur, hoc deducere non debet: maxime si id fuit debitum, quod natura debebatur. † Quid tamen, si expediebat petitori, id debitum esse dissolutum propter pœnam, vel aliam causam? Potest dici, ipsum sibi vel solvisse, vel debuisse solvere. §. 2. Justus autem possessor dubio procul debet deducere, quod sibi debetur. §. 3. Sicut autem sumptum, quem fecit, deducit: ita si facere debuit, nec fecit, culpæ hujus reddat rationem, nisi bonæ fidei possessor est: tunc enim, quia quasi suam rem neglexit, nulli querelæ subjectus est ante petitam hereditatem; postea vero, & ipse prædo est. §. 4. Illud plane prædioni imputari non potest, cur passus est debitores liberari, & pauperiores fieri, & non eos convenit: cum actionem non habuerit. §. 5. Quod autem possessori solutum est, an restituere debeat, videamus? Et, si bonæ fidei possessor fuit, sive non, debere restituere placet: & quidem, si restituerit (ut Cassius scribit, & Julianus lib. 6.) liberari ipso jure debitores.

32. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Per servum adquisitæ res, heredi restituendæ sunt; quod procedit in hereditate [liberti], & cum de inofficioso agitur: cum interim in bonis esset heredis:

33. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Nisi ex re heredis scripti stipulatus sit. §. 1. Julianus scribit, si hominem possessor distraxerit: si quidem non necessarium hereditati: petitione hereditatis pretium præstaturum; imputaretur enim [ei], si non distraxisset. quod si necessarium hereditati, si

quidem vivit, ipsum præstandum: si decefferit, fortassis nec pretium. sed non passurum judicem, qui cognoscit, possessorem pretium lucrari, scribit: & verius est.

34. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Filiifamilias militis puto peti posse hereditatem ex testamento nobis obvenientem. §. 1. Si servus, vel filiusfamilias res hereditarias teneat, à patre, dominove peti hereditas potest, si facultatem restituendarum rerum habet. Certe si pretium rerum hereditariarum venditarum in peculio servi habeat, [&] Julianus existimat posse à domino, quasi à juris possessore, hereditatem peti.

35. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Idem Julianus ait, etiamsi nondum pretia rerum consecutus sit servus, posse à domino, quasi à juris possessore, hereditatem peti: quia habet actionem, qua eam pecuniam consequatur: quæ quidem actio etiam ignoranti acquireretur.

36. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Si à domino, vel à patre, qui pretia possidet, hereditas petatur: an filio vel servo mortuo, vel servo manumisso, vel emancipato filio, intra annum agi debeat? & an debitum sibi dominus, vel pater deducere potest? Julianus verius esse ait, id [quod] Proculus quoque respondit; perpetuo actionem dandam: nec deduci oportere id, quod ipsi debetur; quia non de peculio agatur, sed hereditas petatur. Hæc recte, si pretia habeat servus, vel filiusfamilias. quod si propterea hereditas petatur à domino, quod servus debitor fuit: perinde haberi debet, atque si de peculio ageretur. † Idem dicendum Mauricianus ait, etiamsi pecuniam ex pretio perceptam servus, vel filius consumpserit; sed alias ex peculio ejus solvi potest. §. 1. Sed & à filiofamilias peti hereditatem posse, non est dubium: quia restituendi facultatem habet, sicut ad exhibendum. † Multo magis dicimus, posse peti hereditatem à filiofamilias, qui, cum paterfamilias esset, & possideret hereditatem, adrogandum se præstavit. §. 2. Si possessor hereditarium servum occiderit, id quoque in hereditatis petitione veniet. Sed Pomponius ait, actorem debere eligere, utrum velit sibi eum condemnari, ut caveat se non acturum lege Aquilia; an malit integram sibi esse actionem legis Aquiliae, omiſsa ejus rei æstimatione à iudice. Quæ electio locum habet, si ante aditam hereditatem occisus sit servus: nam si postea, ipsius actio propria effecta est, nec veniet in hereditatis petitionem. §. 3. Si prædo dolo desisset possidere, res autem eo modo interierit, quo esset interitura, etsi eadem causa possessionis mansisset: quantum ad verba Senatusconsulti, melior est causa prædonis, quam bonæ fidei possessoris; quia prædo, si dolo desierit possidere, ita condemnatur, atque si possideret, nec adjectum esset, si res interierit. Sed non est dubium, quin non debeat melioris esse conditionis, quam bonæ fidei possessor. Itaque & si plures venierit res, electio debet esse actoris, ut pretium consequatur: alioquin lucretur aliquid prædo. §. 4. Quo tempore locupletior esse debeat bonæ fidei possessor, dubitatur? Sed magis est, rei judicatæ tempus spectandum esse. §. 5. Fructus intelliguntur deductis impensis, quæ quærendorum, cogendorum, conservandorum [que] eorum gratia fiunt. Quod non solum in bonæ fidei possessoribus naturalis ratio expostulat, verum etiam in prædonibus: sicut Sabino quoque placuit.

37. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Quod si sumptum quidem fecit, nihil autem fructuum perceperit: æquissimum erit, rationem horum quoque in bonæ fidei possessoribus haberi.

38. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Plane in ceteris necessariis, & utilibus impensis posse separari: ut bonæ fidei quidem possessores has quoque imputent, prædo autem de se queri debeat, qui sciens in rem alienam impendit. Sed benignus est, in hujus quoque persona haberi rationem impensarum: * non enim debet petitor ex aliena jactura lucrum facere. & id ipsum officio iudicis continebitur: [nam] nec exceptio doli mali desideratur. Plane, potest in eo differentia esse, ut bonæ fidei quidem possessor omnimodo impensas deducat, licet res non existet, in quam fecit; sicut tutor, vel curator consequuntur: prædo autem non aliter, quam si res melior sit.

39. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Vtiles autem, necessariaeque sunt, veluti quæ fiunt reficiendorum ædificiorum gratia, aut in novellata; aut cum servorum gratia litis æstimatio solvitur, cum id utilius sit, quam ipsos dedi. Denique alias complures ejusdem generis esse impensas, manifestum est. §. 1. Videamus tamen, ne [&] ad picturarum quoque & marmorum,

marmorum, & ceterarum voluptuariorum rerum impensas æque proficiat nobis doli exceptio, si modo bonæ fidei possessores simus: nam prædoni probe dicitur, *non debuisse in alienam rem supervacuas impensas facere*; ut tamen potestas ei fieret tollendorum eorum, quæ sine detrimento ipsius rei tolli possunt.

40. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Illud [quoque], quod in Oratione Divi Hadriani est, *ut post acceptum iudicium id actori præstetur, quod habiturus esset, si eo tempore, quo petit, restituta esset hereditas*, interdum durum est: quid enim, si post litem contestatam mancipia, aut iumenta, aut pecora dependerit? damnari debet secundum verba Orationis: quia potuit petitor, restituta hereditate, distraxisse ea. Et hoc iustum esse in specialibus petitionibus Proculo placet: Cassius contra sensit. in prædonis persona Proculus recte existimat: in bonæ fidei possessoribus Cassius. Nec enim debet possessor aut mortalitatem præstare, aut propter metum huius periculi temere indefensum jus suum relinquere. §. 1. Prædo fructus suos non facit, sed augent hereditatem: ideoque eorum quoque fructus præstabit. In bonæ fidei autem possessore hi tantum veniunt, in restitutione, quasi augmenta hereditatis, per quos locupletior factus est. §. 2. Actiones, si quas possessor nactus est, evicta hereditate restituere debet: veluti [si] interdictum *unde vi*, aut *quod precario* [concessit]. §. 3. Contra quoque, si possessor caverit damni infecti, cavendum est possessori. §. 4. Ad officium iudicis pertinebunt & noxales actiones, ut, si paratus sit possessor noxæ dedere servum, qui damnum dedit in [re] hereditaria, vel furtum fecerit, absolvatur: sicut fit in interdicto, *quod vi aut clam*.

41. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Si, quo tempore conveniebatur, possessor hereditatis pauciores res possidebat, deinde aliarum quoque rerum possessionem adsumpsit: eas quoque victus restituere debet; sive ante acceptum iudicium, sive postea adquisierit possessionem. Et, si fidei iussores, quos dederat, ad litem non sufficiant, jubere eum debet Proconsul, *ut idonee caveat*. † Ex diverso quoque si pauciores postea possidebit, quam initio possidebat, si modo id sine dolo ejus acciderit: absolvi debet, quod ad eas res, quas desit possidere. §. 1. Fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus pignori accepit, Julianus ait.

42. ULPIANUS lib. 67. ad Edictum.

Si debitor hereditarius non ideo nolit solvere, quod se dicat heredem, sed ideo, quod neget, aut dubitet, an hereditas pertineat ad eum, qui petit hereditatem: non tenetur hereditatis petitione.

43. PAULUS lib. 2. ad Plautium.

Postquam legatum à te accepi, hereditatem peto. Atilicinus quibusdam placuisse ait, non aliter mihi adversus te dandam petitionem, quam si legatum redderem. Videamus tamen, ne non aliter petitor hereditatis legatum restituere debeat, quam [ut ei] caveatur, *si contra eum de hereditate iudicatum fuerit, reddi ei legatum*: cum sit iniquum, - eo casu possessorem hereditatis legatum, quod solverit, retinere; & maxime si non per calumniam, sed per errorem hereditatem petierit adversarius. idque & Lælius probat. Imperator autem Antoninus rescriptit, qui legatum ex testamento abstulisset, causâ cognita hereditatis petitionem negandam esse: scilicet, si manifesta calumnia sit.

44. JAVOLENUS lib. 1. ex Plautio.

Cum is, qui legatum ex testamento percepit, hereditatem petit, si legatum quocunque modo redditum non sit, iudicis officio continetur, ut victori, deducto eo, quod accepit, restituatur hereditas.

45. CELSUS lib. 4. Digestorum.

Qui se liti obtulit, cum rem non possideret, condemnatur: nisi [si] evidentissimis probationibus possit ostendere, actorem ab initio litis scire eum non possidere: quippe isto modo non est deceptus. & qui se hereditatis petitioni obtulit, ex doli clausula tenetur: æstimari [scilicet] oportebit, quanti ejus interfuit non decipi.

46. MODESTINUS lib. 6. Differentiarum.

Prædonis loco intelligendus est is, qui tacitam fidem interposuerit, ut non capienti restitueret hereditatem.

47. IDEM lib. 8. Responsorum.

Lucius Titius, cum in falsi testamenti propinqui accusatione non obtinuerit, querro, an de non jure facto, nec signato testamento querela illi competere possit? Respondit, non ideo repelli ab

intentione non jure facti testamenti, quod in falsi accusatione non obtinuerit.

48. JAVOLENUS lib. 3. ex Cassio.

In æstimationibus hereditatis ita venit pretium venditæ hereditatis, ut id quoque accedat, quod plus fuit in hereditate, si ea negotiationis causa venit: sin autem ex fideicommissi causa, nihil amplius, quam quod bona fide accepit.

49. PAPINIANUS lib. 3. Quæstionum.

Si bonæ fidei possessor [hereditatis] velit cum debitoribus hereditariis, aut qui res hereditarias occupaverint, consistere: audiatur; utique, si periculum erit, ne inter moras actiones intercedant. † Petitor autem hereditatis, citra metum exceptionis, in rem agere poterit: quid enim, si possessor hereditatis negligat? quid, si nihil juris habere se sciat?

50. IDEM lib. 6. Quæstionum.

Hereditas, etiam sine ullo corpore, juris intellectum habet. §. 1. Si defuncto monumentum, conditionis implenda gratia, bonæ fidei possessor fecerit: potest dici, (quia voluntas defuncti [vel] in hoc servanda est, utique si probabilem modum faciendi monumenti sumptus, vel quantum testator iusserit, non excedat) eum, cui auferitur hereditas, impensas [ratione] doli exceptione aut retenturum, aut actione negotiorum gestorum repetiturum, veluti hereditario negotio gesto. Quamvis enim stricto jure nulla teneantur actione heredes ad monumentum faciendum, tamen Principali vel Pontificali auctoritate compelluntur ad obsequium supremæ voluntatis.

51. IDEM lib. 2. Responsorum.

Heres furiosus, substituto, vel sequentis gradus cognato fructus medii temporis, quibus per curatorem furiosus locupletior factus videtur, præstabit: exceptis videlicet impensis, quæ circa eandem substantiam tam necessarie, quam utiliter factæ sunt. Sed & si quid circa furiosum necessarie fuerit expensum: & hoc excipitur; nisi alia sufficiens substantia est furioso, ex qua sustentari potest.

§. 1. Fructuum post hereditatem petitam perceptorum usuræ non præstantur. † Diversa ratio est eorum, qui ante actionem hereditatis illatam percepti hereditatem auxerunt.

52. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomarum.

Si possessor ex hereditate inhonestos habuerit quæstus: eos etiam restituere cogitur: ne honesta interpretatio non honesto quæstui lucrum possessori faciat.

53. PAULUS lib. 10. ad Sabinum.

Non solum ad æs alienum hereditarium exsolvendum necessaria alienatio possessori est, sed & si impensæ necessariae in rem hereditariam factæ sunt à possessore, vel si mora periturae deterioresve futurae erant.

54. JULIANUS lib. 6. Digestorum.

Ei, qui partes hereditarias, vel totam à fisco mercatus fuerit, non est iniquum dari actionem, per quam universa bona persequatur: quemadmodum ei, cui ex Trebelliano Senatusconsulto hereditas restituta est, petitio hereditatis datur. §. 1. Heres debitoris id, quod defunctus pignori dederat, quin hereditatem petendo confequi possit, dubium non est. §. 2. Cum prædia urbana & rustica, negligentia possessorum, pejora sint facta; veluti quia vineæ, pomaria, horti extra consuetudinem patrisfamilias defuncti culta sunt: litis æstimationem earum rerum, quanto pejores sint factæ, possessores pati debent.

55. IDEM lib. 60. Digestorum.

Evicta hereditate, bonæ fidei possessor, quod lege Aquilia exegisset, non simplum, sed duplum restituet: lucrum enim ex eo, quod propter hereditatem acceperit, facere non debet.

56. AFRICANUS lib. 4. Quæstionum.

Cum hereditas petita sit, eos fructus, quos possessor percepit, omnimodo restituendos, etsi petitor eos percepturus non fuerat.

57. NERATIUS lib. 7. Membrararum.

Cum idem eandem hereditatem adversus duos defendit, & secundum alterum ex his iudicatum est: Quæri solet, utrum perinde ei hereditatem restitui oporteat, atque oporteret, si adversus alium defensa non esset; ut scilicet, si mox & secundum alium fuerit iudicatum, absolvatur is, cum quo actum est, quia neque possideat, neque dolo malo fecerit, quo minus possideret, quod iudicio revictus restituerit: an, quia possit & secundum alium iudicari, non aliter restituere debeat, quam si cautum ei fuerit, quod adversus alium eandem hereditatem defendit? Sed melius est, officio iudicis cautione vel satisfatione victo mederi; cum & res salva sit ei, qui in executione tardior venit adversus priorem victorem.

58. SCÆVOLA lib. 3. Digestorum.

Filius à patre emancipatus, secundum conditionem testamenti, matris adiit hereditatem, quam pater, antequam filium emanciparet, possedit, fructusque ex ea possedit: sed erogationem in honorem filii, cum esset Senator, fecit [ex ea]: *Quæsitum est*, cum paratus sit pater restituere hereditatem, habita ratione eorum, quæ in eum erogavit, an filius nihilominus perseverans petere hereditatem, doli mali exceptione summoveri possit? Respondi, & si non exciperetur, satis per officium iudicis consuli.

TIT. IV.

SI PARS HEREDITATIS PETATUR.

I. ULPIANUS lib. 5. ad Edictum.

Post actionem, quam proposuit Prætor ei, qui ad se solum hereditatem pertinere contendit, consequens fuit & ei proponere, qui partem hereditatis petit. §. I. Qui hereditatem, vel partem hereditatis petit, is non ex eo metitur, quod possessor occupavit, sed ex suo jure: & ideo, sive ex assie heres sit, totam hereditatem vindicabit, licet tu unam rem possideas; sive ex parte, partem, licet tu totam hereditatem possideas. §. 2. Quinimo, si duo possideant hereditatem, & duo sint, qui ad se partes pertinere dicant: non singuli à singulis petere contenti esse debent, puta primus à primo. [vel] secundus à secundo, sed ambo à primo, & ambo à secundo: neque enim alter primi, alter secundi partem possidet, sed ambo utriusque pro herede. † Et si possessor & petitor possideant hereditatem, cum unusquisque eorum partem dimidiam hereditatis sibi adferat, invicem petere debent, ut partes rerum consequantur: aut si controversiam sibi non faciunt hereditatis, familiaris hereditatis experiri eos oportebit. §. 3. Si ego ex parte me dicam heredem, coheres autem meus possideat hereditatem cum extraneo, cum non plus coheres haberet sua parte: utrum à solo extraneo, an vero & à coherede debere petere hereditatem, quaritur? Et Pegasus fertur existimasse, à solo extraneo me petere debere; eumque restitutum, quidquid possidet: & fortassis hoc officio iudicis debeat fieri. cæterum ratio facit, ut à duobus petam hereditatem, hoc est, & à coherede meo; & ille quoque dirigat actionem adversus exterum possessorem. Sed Pegasi sententia utilior est. §. 4. Item si, cum me ex parte dimidia heredem dicerem, trientem hereditatis possiderem, deinde residuum sextantem velim persequi? qualiter agam, videamus? Et Labeo scribit, utique partem dimidiam me petere debere à singulis: sic fieri, ut à singulis sextantem consequar, & habebō bessem. Quod verum puto: sed ipse tenebor ad restitutionem sextantis ex triente, quem possidebam: & ideo officio iudicis invicem compensatio erit admittenda ejus, quod possideo, si forte coheredes sint, à quibus hereditatem peto. §. 5. Interdum Prætor incertæ partis hereditatis petitionem indulget, idoneis causis intervenientibus. utputa, est defuncti fratris filius, sunt & uxores defunctorum fratrum prægnantes: quam partem fratris filius hereditatis vindicet, incertum est; quia, quot edantur fratrum defuncti filii, incertum est. Æquissimum igitur est, incertæ partis vindicationem ei concedi. Non audenter itaque dicitur, ubicumque merito quis incertus est, quam partem vindicet, debere [ei] incertæ partis vindicationem concedi.

2. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Si ex pluribus, ad quos eadem hereditas pertinet, quidam adierint, quidam adhuc delibent: eos, qui adierint, si petant hereditatem, non majorem partem petere debere, quam habituri essent cæteris adeuntibus; nec eis proderit, si cæteri non adierint. Non adeuntibus autem cæteris, poterunt tunc partes eorum petere: si modo ad eos pertinerent.

3. PAULUS lib. 17. ad Edictum.

Antiqui libero ventri ita prospexerunt, ut in tempus nascendi omnia ei jura integra reservarent: sicut apparet in jure hereditatum, in quibus, qui post eum gradum sunt agnationis, quo est id, quod in utero est, non admittuntur, dum incertum est, an nasci possit: ubi autem eodem gradu sunt cæteri, quo & venter, tunc quæ portio in suspensio esse debeat, quæsierunt, ideo, quia non poterant scire, quot nasci possunt; ideo, [nam] multa de hujusmodi re tam varia, & incredibilia creduntur, ut fabulis adnumerentur. Nam traditum est, [&] quatuor pariter puellas à matrefamilias natas esse: alioquin tradidere non leves auctores, quinque quaternos enixam Peloponnesi, multas Ægypti uno utero septenos. Sed & tregeminos Senatores cinctos vidimus Horatios.

Sed & Lælius scribit, se vidisse in Palatio mulierem liberam, quæ ab Alexandria perducta est, ut Hadriano ostenderetur, cum quinque liberis, ex quibus quatuor eodem tempore enixa (inquit) dicebatur: quintum, post diem quadragesimum. Quid [est] ergo? Prudentissime Juris auctores medietatem quandam secuti sunt, ut quod fieri non rarum admodum potest, intuerentur: id est, quia fieri poterat, ut tregemini nascerentur, quartam partem superstiti filio assignaverint. τὸ γὰρ ἀπαρξ, ἢ δὲ, id est, quod enim semel, aut bis existit (ut ait Theophrastus) παραβαλλῶσιν ἢ νομοῦνται, id est, prætereunt legislatores. Ideoque & si unum paritura sit, non ex parte dimidia, sed ex quarta interim heres erit.

4. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Et, si pauciores fuerint nati, residuum ei pro rata ad crescere: si plures, quam tres, decrescere de ea parte, ex qua heres factus est.

5. PAULUS lib. 17. ad Plantium.

Illud sciendum est, si mulier prægnans non sit, existimetur autem prægnans esse, interim filium heredem esse ex assie, quanquam ignoret se ex assie heredem esse. §. 1. Idem est in extraneo, si ex certa portione heres institutus sit: ex reliqua, posthumi. † Quod si forte ita institutio facta est, quotcumque mihi nati erunt, & Lucius Titius pro virilibus portionibus heredes mihi sinto: habebit hereditationem, nunquid adire non possit, atque qui in testamento portionem suam nescit? Sed * utilius est, posse eum adire, qui nescit portionem, si cætera, quæ oportet eum scire, non ignoret.

6. ULPIANUS lib. 6. Opiniorum.

Sorori, quam coheredem fratribus quatuor in bonis matris esse placuit, quinta portio, pro portionibus, quæ ad eos pertinuit, cedet: ita ut singuli in quarta, quam antehac habere credebantur, non amplius ei quintam conferant. §. 1. Sumptus, qui propter onera totius hereditatis iusti fiunt, ei, qui patrōni jure portionem evicerit, pro rata computentur.

7. JULIANUS lib. 8. Digestorum.

Non possumus consequi per hereditatis petitionem id, quod familiaris hereditatis iudicio consequimur, ut à communione discedamus: cum ad officium iudicis nihil amplius pertineat, quam ut partem hereditatis pro indiviso restitui mihi jubeat.

8. IDEM lib. 48. [Digestorum].

Permittendum erit possessori hereditatis, partem quidem hereditatis defendere, parte vero cedere. Nec enim prohibet, aliquem totam hereditatem possidere, & partem scire dimidiam ad se pertinere, de altera parte controversiam non facere.

9. PAULUS lib. 3. Epitomarum Alfeni Digestorum.

Cum multi heredes instituti essent, ex his unus in Asia erat, ejus procurator venditionem fecit, & pecuniam pro parte ejus abstulerat; postea apparuerit, eum, qui in Asia erat, antea decessisse, instituto ex parte dimidia herede procuratore suo, & ex parte alio: *Quæsitum est*, quemadmodum pecunia ex hereditate petenda esset? Responsum est, ab eo, qui procurator ejus fuisset, totam hereditatem, quia ex hereditate ea pecunia fuisset, quæ ad procuratorem ex venditione pervenisset, petere eos oportere; & nihilominus partem dimidiam hereditatis à coheredibus ejus: ita fore, sive omnis ea pecunia penes eum, qui procurator fuisset, resideret, ut omnem per iudicem ab eodem recuperarent; sive is partem dimidiam coheredi suo reddidisset, ipsum ex dimidia parte, [&] ex dimidia coheredes ejus condemnarent.

10. PAPINIANUS lib. 6. Quæstionum.

Cum heredis ex parte instituti filius, qui patrem suum ignorabat vivo testatore decessisse, partem hereditatis, nomine patris, [ut] absentis administraverit, & pecunias, distractis rebus, acceperit, hereditas ab eo peti non potest: quia neque pro herede, neque pro possessore pretia possidet, sed, ut filius, patris negotium curavit. Negotiorum autem gestorum actio cæteris coheredibus, ad quos portio defuncti pertinet, dabitur. Illud [enim] utique non est metuendum, ne etiam patris (à quo forte exheredatus est) teneatur hereditas, quasi negotia hereditaria gesserit; cum id, quod administravit, non fuerit paternæ hereditatis. Nam & si negotiorum gestorum actio sit ei, cujus nomine perceptum est: ei, cujus nomine restitui æquum est. Sed in proposito neque patris negotia fuerunt, qui esse defierat: neque paternæ successio, quæ fuerunt alterius hereditatis. Quod si filius iste patri suo heres extitit, & movet controversiam, quod pater ejus, postquam heres extitit, mortem

mortem obierit: ille tractatus incurrit, an ipse sibi causam possessionis mutare videatur? Quoniam tamen, qui negotia hereditaria gessit, & debitor esse cœpit, postea faciens controversiam hereditatis, ut juris possessor convenitur: idem etiam in hoc filio respondendum erit.

TIT. V.

DE POSSESSORIA HEREDITATIS petitione.

1. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Ordinarium fuit, post civiles actiones heredibus propositas, rationem habere Prætorum etiam eorum, quos ipse velut heredes facit: hoc est, eorum, quibus bonorum possessio data est.

2. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Per quam hereditatis petitionem tantundem consequitur bonorum possessor, quantum superioribus civilibus actionibus heres consequi potest.

TIT. VI.

DE FIDEICOMMISSARIA HEREDITATIS PETITIONE.

1. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Ex ordine occurrit actio, quæ proponitur his, quibus restituta est hereditas. Nam quisquis suscepit restitutam hereditatem ex Senatûsconsulto, ex quo actiones transeunt, fideicommissaria hereditatis petitione uti poterit.

2. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Quæ actio eadem recipit: quæ hereditatis petitio civilis.

3. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Nec interest, mihi quis rogatus fuerit restituere, an ei, cui heres extiti; sed etsi heres, cui extitisset. [Et] si bonorum possessor sim ejus, cui fideicommissaria hereditas relicta est, vel alius successor, per hanc actionem experiri potero.

§. 1. Hanc actionem sciendum est adversus eum, qui restituit hereditatem, non competere. §. 2. Hæ autem actiones mihi dantur, quæ heredi, & in heredem competunt.

LIBER SEXTUS.

TIT. I.

DE REI VINDICATIONE.

1. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Post actiones, quæ de universitate propositæ sunt, subjicitur actio singularium rerum petitionis. §. 1. Quæ specialis in rem actio locum habet in omnibus rebus mobilibus, tam animalibus, quam his, quæ anima carent, & in his, quæ solo continentur. §. 2. Per hanc autem actionem liberæ personæ, quæ sunt juris nostri, utputa liberi, qui sunt in potestate, non petuntur. [Petuntur] igitur aut præjudiciis, aut interdictis, aut cognitione Prætoris: & ita Pomponius lib. 37. *Nisi forte*, inquit, *adjecta causa quis vindicet*. Si quis ita petit filium suum [vel] in potestate, *ex jure Romano*: videtur mihi [&] Pomponius consentire, recte eum egisse: ait enim, adjecta causa *ex lege Quiritium* vindicare posse. §. 3. Per hanc autem actionem non solum singulæ res vindicabuntur, sed posse etiam gregem vindicari, Pomponius libro lætionum 25. scribit. Idem & de armento, & de equitio, cæterisque, quæ gregatim habentur, dicendum est. Sed enim gregem sufficit ipsum nostrum esse, licet singula capita nostra non sint: grex enim, non singula corpora vindicabuntur.

2. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

Sed si par numerus duorum interfuerit, neuter solidum gregem, sed ne partem dimidiam totius ejus vindicabit. Sed si majorem numerum alter habeat, ut detracto alieno, nihilominus gregem vindicaturus sit, in restitutionem non veniunt aliena capita.

3. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Marcellus lib. 4. Digestorum scribit: Qui gregem habebat capitum trecentorum, amissis centum redemit totidem capita aliena ab eo, qui dominum eorum habebat, vel [aliena ab eo,] qui bona fide ea possidebat: & hæc utique gregis, inquit, vindicatione continebuntur. Sed & si ea sola supersint capita, quæ redempta sunt, adhuc eum posse gregem vindicare. §. 1. Armamenta navis singula erunt vindicanda: Scapha quoque separatim vindicabitur.

§. 2. Pomponius scribit, si quid, quod ejusdem naturæ est, ita confusum est atque commixtum, ut deduci, & separari non possit: non totum, sed pro parte esse vindicandum, utputa meum & tuum argentum in massam redactum est: erit nobis commune, & unusquisque pro rata ponderis, quod in massa habemus, vindicabimus; etsi incertum sit, quantum quisque ponderis in massa habet.

4. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

Quo quidem casu etiam communi dividendo agi poterit. Sed & furti, & ad exhibendum tenebitur, qui dolo malo confundendum id argentum curavit: ita ut in ad exhibendum actione pretii ratio haberi debeat; in vindicatione vel communi dividendo actione hoc amplius ferat, cujus argentum pretiosius fuerat.

5. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Idem Pomponius [scribit]: Si frumentum duorum, non voluntate eorum, confusum sit, competit singularis in rem actio in id, [in] quantum parer in illo acervo suum cujusque esse. Quod si voluntate eorum commixta sunt, tunc communicata videbuntur, & erit communi dividendo actio. §. 1. Idem scribit, si ex melle meo & vino tuo factum sit mulsum, quosdam existimasse, id quoque communicari, sedputo verius, ut & ipse significat, ejus potius esse, qui fecit: quoniam [suam] speciem pristinam non continet. † Sed si

plumbum cum argento mixtum sit, quia deduci possit, nec communicabitur, nec communi dividendo agetur, [quia separari potest]: agetur autem in rem [actio]: Sed si deduci, inquit, non possit, [ut] putâ, si æs & aurum mixtum fuerit, pro parte esse vindicandum. nequaquam erit dicendum, quod in mulso dictum est: quia utraque materia, etsi confusa, manet tamen. §. 2. Idem scribit, si equam meam equus tuus prægnantem fecerit, non esse tuum, sed meum quod natum est. §. 3. De arbore, quæ in alienum agrum translata coaluit, & radices immisit, Varus & Nerva utilem in rem actionem dabant: nam si nondum coaluit, mea esse non desinet. §. 4. Cum in rem agatur: si de corpore conveniat, error autem sit in vocabulo: recte actum esse videtur. §. 5. Si plures sint ejusdem nominis servi, putâ plures Erotas, nec appareat, de quo actum sit: Pomponius dicit nullam fieri condemnationem.

6. PAULUS lib. 6. ad Edictum.

Si in rem aliquis agat, debet designare rem: & utrum totam, an partem, & quotam petat. appellatio enim rei non genus, sed speciem significat. Octavenus ita definit, quod infectæ quidem materiam pondus, signatæ verò numerum, factæ autem speciem dici oportet. † Sed & mensura dicenda erit, cum res mensura continebitur. † Et si vestimenta nostra esse, vel dari oportere nobis petamus, utrum numerum eorum dicere debebimus, an & colorem? Et magis est, ut utrumque: nam illud inhumanum est, cogi non dicere, trita sint, an nova. † Quamvis & in vasis occurrat difficultas, utrum lancem duntaxat dici oporteat, an etiam quadrata, vel rotunda, vel pura, an calata sint. quæ ipsa in petitionibus quoque adjicere difficile est: nec ita coarctanda res est. licet in petendo homine nomen ejus dici debeat, & utrum puer, an adolescens sit; utique si plures sint: sed, si nomen ejus ignorem, demonstratione ejus utendum erit, veluti, *qui ex illa hereditate est, qui ex illa natus est*. † Item fundum petiturus, nomen ejus, & quo loci sit, dicere debet.

7. IDEM lib. 11. ad Edictum.

Si is, qui obtulit se fundi vindicationi, damnatus est, nihilominus a professore recte petitur: sicut Pedius ait.

8. IDEM lib. 12. ad Edictum.

Pomponius lib. 36. probat: si ex aquis partibus fundum mihi tecum communem, tu & Lucius Titius possideatis, non ab utrisque quadrantes petere me debere, sed à Titio, qui non sit dominus, totum semissem. † Aliter atque si certis regionibus possideatis eum fundum: nam tunc sine dubio & à te, & à Titio partes fundi petere me debere. Quotiens enim certa loca possidebuntur, necessario in his aliquam partem meam esse: & ideo te quoque à Titio quadrantem petere debere. † Quæ distinctio neque in re mobili, neque in hereditatis petitione locum habet; numquam enim pro diviso possideri potest.

9. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Officium autem judicis in hac actione [in] hoc erit, ut judex inspiciat, an reus possideat. Nec ad rem pertinebit, ex qua causa possideat: ubi enim probavi rem meam esse, necesse habebit possessor restituere, qui non objecit aliquam exceptionem. † Quidam tamen, ut Pegasus, eam solam possessionem putaverunt hanc actionem complecti, quæ locum habet [in] interdicto *uti possidetis*, vel *utrubi*. Denique [ait], ab eo, apud quem deposita

posita est, vel commodata, vel qui conduxerit, aut qui legatorum servandorum causa, vel dotis, ventrisque nomine in possessione esset, vel cui damni infecti nomine non cavebatur, quia hi omnes non possident, vindicari non posse. † Puto autem, ab omnibus, qui tenent, & habent restituendi facultatem, peti posse.

10. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

SI res mobilis petita sit, ubi restitui debeat, [scilicet] si praesens non sit? Et [non] malum est, [si] bonae fidei possessor sit is, cum quo agitur, aut ibi restitui, ubi res sit, aut ubi agitur: sed sumptibus petitoris, qui extra cibaria in iter, vel navigationem faciendi sunt:

11. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

NI si [si] malit petitor suis impensis & periculo ibi, ubi iudicatur, rem restitui: tunc enim de restitutione cum satisfactione cavebitur.

12. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

SI vero mala fidei sit possessor, qui in alio loco eam rem nactus sit: idem statui debet. Si vero ab eo loco, ubi lis contestata est, eam subtractam alio transtulerit: illic restituere debet, unde subtrahit, sumptibus suis.

13. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

NON solum autem [rem] restitui, verum & si deterior res sit facta, rationem iudex habere debet. Finge enim debilitatum hominem, [vel verberatum], vel vulneratum restitui: utique ratio per iudicem habebitur, quanto deterior sit [factus]. quamquam & legis Aquiliae actione conveniri possessor possit. Unde quaeritur, an non alias iudex aestimare damnum debeat, quam si remittatur actio legis Aquiliae? Et Labeo putat, cavere petitorum oportere, lege Aquilia non acturum: quae sententia vera est.

14. PAULUS lib. [21.] ad Edictum.

QUOD si malit actor potius legis Aquiliae actione uti: absolvendus est possessor. Itaque electio actori danda est: non ut triplum; sed duplum consequatur.

15. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

ITEM, si verberatum tradidit, Labeo ait etiam injuriarum competere [actionem petitori]. §. 1. si quis rem ex necessitate distraxit, fortassis huic officio iudicis succurreretur, ut pretium dumtaxat debeat restituere. Nam & si fructus perceptos distraxit, ne corrumpantur: aequo non amplius, quam pretium praestabit.

§. 2. Item, si forte ager fuit, qui petitus est, & militibus adsignatus est, modico honoris gratia possessori dato: an hoc restituere debeat? Et puto praestaturum.

§. 3. Si servus petitus, vel animal aliud demortuum sit sine dolo malo & culpa possessoris: pretium non esse praestandum plerique ajunt. Sed est verius, si forte distracturus erat petitor, si accepisset, moram passio debere praestari: nam si ei restituisset, distaxisset, & pretium esset lucratus.

16. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

VTique autem, etiam mortuo homine, necessaria est sententia propter fructus, & partus, & stipulationem de evictione. Non enim post litem contestatam utique & factum possessor praestare debet. §. 1. Culpa non intelligitur, si navem petitam tempore navigationis trans mare misit, licet ea perierit: nisi [si] minus idoneis hominibus eam commisit.

17. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

JULIANUS lib. 6. Digestorum scribit: Si hominem, qui Mavii erat, Jemero à Titio, deinde, cum eum Mavii à me peteret, eundem vendidero, eumque emtor occiderit: aequum esse me pretium Mavio restituere. §. 1. Idem Julianus eodem libro scribit: si moram fecerit in homine reddendo possessor, & homo mortuus sit: & fructuum rationem usque ad rei iudicatae tempus spectandam esse. † Idem Julianus ait *, non solum fructus, sed etiam omnem causam praestandam: & ideo & partum venire in restitutionem, & partum fructus. † Usque adeo autem & causae veniunt, ut Julianus lib. 7. scribit, si per eum servum possessor adquisierit actionem legis Aquiliae, restituere cogendum. Quod si dolo malo ipse possessor deserit possidere, & aliquis hominem injuria occiderit: aut pretium hominis, aut actiones suas praestare cogetur, utrum eorum voluerit actor. † Sed & fructus, quos ab alio possessore percepit, restituere eum oportet: lucrum enim ex eo homine, qui in lite esse coeperit, facere non debet. Sed fructus ejus temporis, quo [tempore] possessus est ab eo, qui evicerit, restituere non debet. † Sed

quod dicit de actione legis Aquiliae, procedit, si post litem contestatam usucepit possessor, quia plenum jus incipit habere.

18. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

SI post acceptum iudicium possessor usu hominem cepit, debet eum tradere, eoque nomine *de dolo cavere*: periculum est enim, ne eum vel pignoraverit, vel manumiserit.

19. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

PSi quoque reo cavendum esse Labeo dicit, *his rebus recte praestari*, si forte fundi nomine *damni infecti* cavit.

20. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

PRaeterea restituere debet possessor & quae post acceptum iudicium per eum, non ex re sua, adquisivit: in quo hereditates quoque legataeque, quae per eum servum obvenerunt, continentur, nec enim sufficit, corpus ipsum restitui: sed opus est, ut & causa rei restituatur: id est, ut omne habeat petitor, quod habiturus foret, si eo tempore quo iudicium accipiebatur, restitutus illi homo fuisset. Itaque partus ancillae restitui debet: quamvis postea editus sit, quam matrem ejus, post acceptum scilicet iudicium, possessor usuceperit. quo casu etiam de partu, sicut de matre, & traditio & cautio de dolo necessaria est.

21. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

SI à bonae fidei possessore fugerit servus, requiremus, an talis fuerit, ut & custodiri debuerit? Nam si integræ opinionis videbatur, ut non debuerit custodiri: absolvendus est possessor. ut tamen, si interea eum usuceperat, actionibus suis cedat petitori, & fructus ejus temporis, quo possedit, praestet: quod si nondum eum usuceperit, absolvendum eum sine cautionibus, ut nihil caveat petitori *de persequenda ea re*; quo minus enim petitor eam rem persequi potest: quamvis interim, dum in fuga sit, usucapiat? nec iniquum id esse, Pomponius lib. 39. ad Edictum scribit. † Si vero custodiendus fuit, etiam ipsius nomine damnari debet: ut tamen si usu eum non cepit, actor ei actionibus suis cedat. † Julianus autem, in his casibus, ubi propter fugam servi possessor absolvitur, etsi non cogitur cavere *de persequenda re*, tamen cavere debere possessorem, *si rem nactus fuerit, ut eam restituat*. Idque Pomponius lib. 34. [variarum] lectionum probat: quod verius est.

22. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

QUOD si dolo possessoris fugerit, damnandum eum, quasi possideret.

23. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

IN rem actio competit ei, qui aut jure gentium, aut jure civili dominium adquisivit. §. 1. Loca sacra, item religiosa, quasi nostra, in rem actione peti non possunt. §. 2. Si quis rei suae alienam rem ita adjecerit, ut pars ejus fieret; veluti, si quis statuae suae brachium aut pedem alienum adjecerit, aut scypho ansam vel fundum, vel candelabro sigillum, aut mensae pedem: dominum ejus totius rei effici, vereque statuam suam diciturum, & scyphum, plerique recte dicunt. §. 3. Sed & id quod in charta mea scribitur, aut in tabula pingitur, statim meum fit: licet de pictura quidam contra senserint, propter pretium picturae. sed necesse est, ei rei cedi, quod sine illa esse non potest. §. 4. In omnibus igitur istis, in quibus mea res, per praevaleantiam, alienam rem trahit, meamque efficit, si eam rem vindicem, per exceptionem doli [mali] cogar pretium ejus, quod accesserit, dare. §. 5. Item quaecunque aliis juncta, sive adjecta accessionis loco cedunt, ea quamdiu coherent, dominus vindicare non potest: sed ad exhibendum agere potest, ut separentur, & tunc vindicentur: scilicet excepto eo, quod Cassius de ferruminatione scribit. Dicit enim, si statuae suae ferruminationi junctum brachium sit, unitate majoris partis confusi: & , quod semel alienum [factum] sit, etiam si inde abruptum sit, redire ad priorem dominum non posse. Non idem in eo, quod adplumbatum sit: quia * *ferruminatione per eandem materiam facit confusionem: plumbatura non idem efficit*. Ideoque in omnibus his casibus, in quibus neque ad exhibendum, neque in rem locum habet, in factum actio necessaria est. † At in his [corporibus,] quae ex distantibus corporibus essent, constat singulas partes retinere suam propriam speciem: ut singuli homines, singulae oves. ideoque posse me gregem vindicare, quamvis aries tuus sit immixtus: sed & te arietem vindicare posse. † Quod non idem in coherentibus corporibus eveniret. nam si statuae meae brachium alienae statuae addideris, non posse dici brachium tuum esse: quia tota statua uno spiritu continetur.

§. 6. Tignum alienum adibus junctum nec vindicari potest, propter legem duodecim Tabularum, nec eo nomine ad exhibendum

agi,

agi, nisi adversus eum, qui sciens alienum junxit adibus: sed est actio antiqua *de tigno juncto*, quæ in duplum ex Lege duodecim Tabularum descendit. §. 7. Item si quis ex alienis cementis in solo suo ædificaverit, domum quidem vindicare poterit, cements autem resoluta prior dominus vindicabit; etiamsi post tempus usucapionis dissolutum sit ædificium, postquam à bonæ fidei emtore possessum sit: nec erim singula cements usucapiuntur, si domus per temporis spatium nostra fiat.

24. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

IS, qui destinavit rem petere, animadvertere debet, an aliquo interdito possit nancisci possessionem: quia longe commodius est, ipsum possidere, & adversarium ad onera petitoris compellere, quam alio possidente petere.

25. ULPIANUS lib. 70. ad Edictum.

IS, qui se obtulit rei defensionis sine causa, cum non possideret, nec dolo fecisset, quo minus possideret, si actor ignoret, non est absolvendus, ut Marcellus ait. quæ sententia vera est: sed [hoc] post litem contestatam. Cæterum ante judicium acceptum non decipit actorem, qui se negat possidere, cum vere non possideret: nec videtur se liti obtulisse, qui discessit.

26. PAULUS lib. 2. ad Plautium.

NAM si actor scit, tunc is non ab alio, sed à se decipitur: & ideo reus absolvitur.

27. IDEM lib. 21. ad Edictum.

SIN autem, cum à Titio petere vellem, aliquis dixerit, se possidere, & ideo liti se obtulit, & hoc ipsum in re agenda testatione probavero: omnimodo condemnandus est. §. 1. Possidere autem aliquis debet, utique & litem contestatæ tempore, & quo res judicatur. † Quod si litem contestationis tempore possedit, cum autem res judicatur, sine dolo malo amisit possessionem, absolvendus est possessor. Item si litem contestatæ tempore non possedit, quo autem judicatur, possidet: probanda est Proculi sententia, ut omnimodo condemnatur. † Ergo & fructuum nomine, ex quo cœpit possidere, damnabitur. §. 2. Si homo petitus, dolo possessoris deterior factus sit, deinde, sine culpa ejus, ex alia causa mortuus sit: æstimatio non fiet ejus, quod deteriorem eum fecerat; quia nihil interest petitoris. Sed hæc, quantum ad in rem actionem: Legis autem Aquiliæ actio durat. §. 3. Sed & is, qui ante litem contestatam dolo desit rem possidere, tenetur in rem actione: idque ex Senatusconsulto colligi potest, quo cautum est (ut diximus) *ut dolus præteritus in hereditatis petitionem veniat*, cum enim in hereditatis petitione, quæ & ipsa in rem est, dolus præteritus fertur: non est absurdum, per consequentias, & in speciali in rem actione dolum præteritum deduci. §. 4. Si per filium, aut per servum pater vel dominus possideat, & is sine culpa patris, dominive, rei judicandæ tempore absit: vel tempus dandum, vel cavendum est de possessione restituenda. §. 5. In rem petitam si possessor ante litem contestatam sumptus fecit: per doli mali exceptionem ratio eorum haberi debet, si perferret actor petere rem suam, non redditis sumptibus. Idem est etiam, si noxali judicio servum defendit, & damnatus præstitit pecuniam: aut in area, quæ fuit petitoris, per errorem insulam ædificavit; nisi tamen paratus sit petitor pati, tollere cum ædificium, quod & in area uxori donata, per judicem, qui de dote cognoscit, faciendum dixerunt. Sed si puerum meum, cum possideres, erudisses, non idem observandum Proculus existimat: quia neque carere servo meo debeam; nec potest remedium idem adhiberi, quod in area diximus.

28. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

FORTE quod pictorem aut librarium docueris, dicitur non aliter officio judicis æstimationem haberi posse,

29. POMPONIUS lib. 21. ad Quintum Mucium.

NISI si venalem eum habeas, & plus ex pretio [ejus] consecutus sis propter artificium:

30. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

AUT si ante denunciatum sit actori, ut impensam solveret, & eo dissimulante posita sit doli mali exceptio.

31. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

CÆTERUM, cum de fructibus servi petiti quæritur, non tantum libertas ejus spectanda est; quia etiam impuberis aliquæ operæ esse possunt. improbe tamen desiderabit petitor fructus æstimari, qui ex artificio ejus percipi potuerunt, quod artificium sumptibus possessoris didicit.

32. MODESTINUS lib. 8. Differentiarum.

QUOD si artificem fecerit, post vicissimum quintum annum ejus, qui artificium consecutus est, impensæ factæ poterunt pensari.

33. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

FRUCTUS non modo percepti, sed & qui percipi [honeste] potuerunt, æstimandi sunt. & ideo si dolo, aut culpa possessoris res petita perierit, veriore putat Pomponius Trebatii opinionem, putantis eoque fructuum rationem habendam, quousque haberetur, si non periisset: id est, ad rei judicandæ tempus. quod & Juliano placet. Hac ratione, si nudæ proprietatis dominus petierit, & inter moras ususfructus amissus sit, ex eo tempore, quo ad proprietatem ususfructus reversus est, ratio fructuum habetur.

34. JULIANUS lib. 7. Digestorum.

DEM est & si per alluvionem pars fundo accesserit.

35. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

[ET] ex diverso, si petitor lite contestata ususfructum legaverit, ex eo tempore, ex quo discessit à proprietate, fructuum rationem non habendam, quidam recte putant. §. 1. Ubi [autem] alienum fundum petii, & judex sententia declaravit *meum esse*, debet etiam de fructibus possessorem condemnare: eodem enim errore & de fructibus condemnaturum, non debere enim lucro possessoris cedere fructus, cum victus sit: alioquin, ut Mauricianus ait, nec rem arbitrabitur iudex *mihi restitui*; & quare habeat, quod non esset habiturus, possessor, si statim possessionem restituisset.

§. 2. Petitor possessori de evictione cavere non cogitur rei nomine, cujus æstimationem accepit: sibi enim possessor imputare debet, qui non restituit rem. §. 3. Eorum quoque, quæ sine interitu dividi non possunt, partem petere posse constat.

36. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

QUI petitorio judicio utitur, ne frustra experiatur, requirere debet, an is, cum quo instituat actionem, *possessor sit, vel dolo desit possidere*. §. 1. Qui in rem convenitur, etiam culpæ nomine condemnatur. † Culpæ autem reus est possessor, qui per insidiosa loca servum misit, si is periit: & qui servum à se petitem, in arena esse concessit, & is mortuus sit: sed & qui fugitivum à se petitem non custodit, si is fugit: & qui navem à se petitam adverso tempore navigatum misit, si ea naufragio perempta est.

37. ULPIANUS lib. 17. ad Edictum.

JULIANUS lib. 8. Digestorum scribit: Si in aliena area ædificassem, cujus bonæ fidei quidem emtor fui, verum eo tempore ædificavi, quo jam sciebam alienam, videamus, an nihil mihi exceptio profit: nisi forte quis dicat, prodesse de damno sollicito? Puto autem, huic exceptionem non prodesse: nec enim debuit, jam alienam certus, ædificium ponere. sed hoc ei concedendum est, ut sine dispendio domini areæ tollat ædificium, quod posuit.

38. CELSUS lib. 3. Digestorum.

IN fundo alieno, quem imprudens emerat, ædificasti, aut consecruisti; deinde evincitur: bonus iudex varie ex personis causisque constituet. Finge & dominum eadem facturum fuisse: reddat impensam, ut fundum recipiat, usque eo duntaxat, quo pretiosior factus est. [& si plus pretio fundi accessit, solum, quod impensum est.] Finge pauperem, qui, si reddere id cogatur, laribus, sepulchris avitis carendum habeat: sufficit tibi permitti tollere ex his rebus, quæ possis; dum ita, ne deterior sit fundus, quam si initio non foret ædificatum. † Constituimus vero, ut, si paratus est dominus tantum dare, quantum habiturus est possessor, his rebus ablatis, fiat ei potestas. neque malitiis indulgendum est: si tectorium (puta) quod induxeris, picturasque corradere velis, nihil laturus, nisi ut officias. Finge eam personam esse domini, quæ receptum fundum mox venditura sit: nisi reddit, quantum prima parte reddi oportere diximus, eo deducto, tu condemnandus es.

39. ULPIANUS lib. 17. ad Edictum.

REDEMPTORES, qui suis cæmentis ædificant, statim cements faciunt eorum, in quorum solo ædificant. §. 1. Julianus recte scribit, lib. 12. Digestorum, mulierem, quæ intercedens fundum pignori dedit, quamvis à creditore distractum, posse in rem actionem petere:

40. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale,

QUIA nullum pignus creditor vendidisse videtur.

41. ULPIANUS lib. 17. ad Edictum.

SI quis hac lege emerit, *ut, si alius meliorem conditionem attulerit, recedatur ab emptione*: post allatam conditionem, jam non potest in rem actione uti. Sed [&] si cui in diem additus sit fundus, antequam

- de* Cadaveribus punitorum. pag. 1454. * 48. 24.
de Calumniatoribus. 180. * 3. 6.
de Capite minutis. 201. * 4. 5.
de Captivis & postliminio. 1471. * 49. 15.
de Carboniano Edicto. 1018. * 37. 10.
de Castrensi peculio. 1480. * 49. 17.
de Censibus. 1508. * 50. 15.
de Cessione bonorum. 1206. * 42. 3.
de Cloacis. 1250. * 43. 23.
de Collatione. 1007. * 37. 6.
de Collegiis & corporibus. 1402. * 47. 22.
de Collusione detegenda. 1162. * 40. 16.
 Commodati vel contra. 392. * 13. 6.
 Communia prædiorum tam urb. 293. * 8. 4.
 Communi dividundo. 334. * 10. 3.
de Compensationibus. 441. * 16. 2.
de Conceptione Digestorum. 91.
de Concubinis. 647. * 25. 7.
de Concussione. 1398. * 47. 13.
de Conditione causa data. 371. * 12. 4.
 - - - - - ex lege. 387. * 13. 2.
 - - - - - furtiva. 386. * 13. 1.
 - - - - - indebiti. 375. * 12. 6.
 - - - - - ob turpem causam. 374. * 12. 5.
 - - - - - sine causa. 384. * 12. 7.
 - - - - - triticiaria. 387. * 13. 3.
de Conditionibus & demonstrationibus. 919. * 35. 1.
 - - - - - institutionum. 743. * 28. 7.
de Confessis. 1205. * 42. 2.
de Confirmando tutore vel curat. 653. * 26. 3.
de Confirmatione Digestorum. 95.
de Coniungendis cum emancipato lib. 1013. * 37. 8.
de Constitutionibus Principum. 111. * 1. 4.
de Contrahenda emptione. 475. * 18. 1.
de Contraria tutelæ & utili actione. 694. * 27. 4.
de Curatore bonis dando. 1217. * 42. 7.
de Curatoribus furioso & aliis etc. 704. * 27. 10.
de Custodia & exhibitione reorum. 1407. * 48. 3.

C
 6.3

- de* Cadaveribus punitorum. pag. 1454. * 48. 24.
de Calumniatoribus. 180. * 3. 6.
de Capite minutis. 201. * 4. 5.
de Captivis & postliminio. 1471. * 49. 15.
de Carboniano Edicto. 1018. * 37. 10.
de Castrensi peculio. 1480. * 49. 17.
de Censibus. 1508. * 50. 15.
de Cessione bonorum. 1206. * 42. 3.
de Cloacis. 1250. * 43. 23.
de Collatione. 1007. * 37. 6.
de Collegiis & corporibus. 1402. * 47. 22.
de Collusione detegenda. 1162. * 40. 16.
de Commodati vel contra. 392. * 13. 6.
de Communia prædiorum tam urb. 293. * 8. 4.
de Communi dividundo. 334. * 10. 3.
de Compensationibus. 441. * 16. 2.
de Conceptione Digestorum. 91.
de Concubinis. 647. * 25. 7.
de Concussione. 1398. * 47. 13.
de Conditione causa data. 371. * 12. 4.
- - - - - ex lege. 387. * 13. 2.
- - - - - furtiva. 386. * 13. 1.
- - - - - indebiti. 375. * 12. 6.
- - - - - ob turpem causam. 374. * 12. 5.
- - - - - sine causa. 384. * 12. 7.
- - - - - triticiaria. 387. * 13. 3.
de Conditionibus & demonstrationibus. 919. * 35. 1.
- - - - - institutionum. 743. * 28. 7.
de Confessis. 1205. * 42. 2.
de Confirmando tutore vel curat. 653. * 26. 3.
de Confirmatione Digestorum. 95.
de Coniungendis cum emancipato lib. 1013. * 37. 8.
de Constitutionibus Principum. III. * 1. 4.
de Contrahenda emptione. 475. * 18. 1.
de Contraria tutelæ & utili actione. 694. * 27. 4.
de Curatore bonis dando. 1217. * 42. 7.
de Curatoribus furioso & aliis etc. 704. * 27. 10.
de Custodia & exhibitione reorum. 1407. * 48. 3.

quam adjectio fit facta, uti in rem actione potest: postea, non poterit. §. I. Si servus mihi, vel filiusfamilias fundum vendidit, & tradidit, habens liberam peculii administrationem: in rem actione uti poterō. † Sed & si, domini voluntate, [domini] rem tradat, idem erit dicendum: quemadmodum cum procurator voluntate domini vendidit, vel tradidit, in rem actionem mihi præstabit.

42. PAULUS lib. 26. ad Edictum.

SI in rem actum sit, quamvis heres possessoris, si non [possideat, absolvatur, tamen, si quid ex] persona defuncti commissum sit, omnimodo in damnationem veniet.

43. IDEM lib. 27. ad Edictum

QUæ religiosis adherent, religiosa sunt, & idcirco nec lapides inædificati, postquam remoti sunt, vindicari possunt: in fabricum autem actione petitori extra ordinem subvenitur, ut is, qui hoc fecit, restituere eos compellatur. † Sed si alieni, sine voluntate domini, inædificati fuerint, & nondum functo monumento, in hoc detracti erunt, ut alibi reponerentur: poterunt à domino vindicari. quod si in hoc detracti erunt, ut reponerentur: similiter dominum eos repetere posse constat.

44. GAJUS lib. 29. ad Edictum provinciale.

FRUCTUS pendentes pars fundi videntur.

45. ULPIANUS lib. 68. ad Edictum.

SI homo sit, qui post conventionem restituitur, si quidem à bonæ fidei possessore: puto cavendum esse de dolo solo: debere ceteros etiam de culpa sua; inter quos erit & bonæ fidei possessor post litem contestatam.

46. PAULUS lib. 10. ad Sabinum.

EJus rei, quæ per in rem actionem petita, [tanti] æstimata est, quanti in litem actor juraverit, dominium statim ad possessorem pertinet: transgressisse enim cum eo & decidisse videor eo pretio; quod ipse constituit:

47. IDEM lib. 17. ad Plautium.

HÆc, si res præsens sit, si absens: tunc, cum possessionem ejus possessor nactus sit, ex voluntate actoris. & ideo non est alienum, non aliter [litem] æstimari à iudice, quam si caverit actor, quod per se non fiat, possessionem ejus rei non traditum iri.

48. PAPINIANUS lib. 2. Responsorum.

SUMPTUS in prædium, quod alienum esse apparuit, à bonæ fidei possessore facti, neque ab eo, qui prædium donavit, neque à domino peti possunt: verum exceptione doli opposita, per officium iudicis æquitatis ratione servantur: scilicet si fructuum ante litem contestatam perceptorum summam excedant. etenim, admittitur compensatione, superfluum sumptum, meliore prædio facto, dominus restituere cogitur.

49. CELSUS lib. 18. Digestorum.

SOLUM, partem esse ædium existimo. nec alioquin subjacere, uti mare navibus.

§. I. Meum est, quod ex re mea superest, cujus vindicandi jus habeo.

50. CALLISTRATUS lib. 2. Edicti monitorii.

SI ager ex emptionis causa, ad aliquem pertineat, non recte hac actione agi poterit, antequam traditus sit ager, tuncque possessio amissa sit.

§. I. Sed heres de eo, quod hereditati obvenit, recte ager, etiamsi possessionem ejus adhuc non habuerit.

51. POMPONIUS lib. 16. ad Sabinum.

SI in rem actum sit, & in heredem possessoris iudicium datum [sit], culpa quoque, & dolo malus heredis in hoc iudicium venit.

52. JULIANUS lib. 55. Digestorum.

CUM autem fundi possessor ante litem contestatam dolo malo fundum possidere desit, heredes ejus in rem quidem actionem suscipere cogendi non sunt: sed in factum actio adversus eos reddi debebit, per quam restituere cogantur, quanto locupletes ex ea re facti fuerunt.

53. POMPONIUS lib. 31. ad Sabinum.

SI fundi possessor eum excoluisset, sevisssetve, [& postea] fundus evincatur, consista tollere non potest.

54. ULPIANUS lib. 6. Opinionum.

INTER officium Advocationis, & rei suæ defensionem, multum interest: nec propterea quis, si postea cognoverit rem ad se pertinere, quod alii eam vindicanti tunc ignorans suam esse adhibebat, dominium suum amittit.

55. JULIANUS lib. 55. Digestorum.

SI possessor fundi, ante iudicium acceptum, duobus heredibus relicto, decesserit, & ab altero ex his, qui totum fundum possidebat, totus petitus fuerit: quin in solidum condemnari debeat, dabitari non oportet.

56. IDEM lib. 78. Digestorum.

VINDICATIO non ut gregis, ita & peculii recepta est, sed res singularis is, cui legatum peculium est, petet.

57. ALFENUS lib. 7. Digestorum.

IS, à quo fundus petitus erat, ab alio ejusdem fundi nomine conventus est. quærebatur, si alterutri eorum jussu iudicis fundum restituisset, & postea secundum alterum petitorum [res] iudicaretur: quemadmodum non duplex damnum traheret? Respondit: uter prior iudex iudicaret; eum oportere ita fundum petitori restitui habere, ut possessori caveret, vel satisfacere, si alter fundum evicisset, eum præstare.

58. PAULUS lib. 3. Epitomarum Alfeni Digestorum.

A QUO servus petebatur, & ejusdem servi nomine cum eo furti agebatur. quærebat, si utroque iudicio condemnatus esset, quid se facere oporteret, si prius servus ab eo evictus esset? Respondit, non oportere iudicem cogere, ut eum traderet, nisi ei satisfactum esset (quod pro eo homine iudicium accepisset) si quid ob eam rem datum esset, id recte præstare. Sed si prius de furto iudicium factum esset, & hominem noxæ dedisset, deinde de ipso homine secundum petitorum iudicium factum esset: non debere ob eam rem iudicem, quod hominem non traderet, litem æstimare: quoniam nihil ejus culpa, neque dolo contigisset, quo minus hominem traderet.

59. JULIANUS lib. 6. ex Minicio.

HABITATOR in aliena ædificia fenestras & ostia imposuit: eadem, post annum, dominus ædificiorum dempsit. quæro, is, qui imposuerat, possitne ea vindicare? Respondit, posse: nam quæ alienis ædificiis connexa essent, ea, quamdiu juncta manerent, eorundem ædificiorum esse: simul atque inde dempta essent, continuo in pristinam causam reverti.

60. POMPONIUS lib. 29. ad Sabinum.

QUOD infans, vel furiosus possessor perdidit, vel corrupit, impunitum est.

61. JULIANUS lib. 6. ex Minicio.

MINICIUS interrogatus, si quis navem suam aliena materia refecisset, num nihilominus ejusdem navis maneret? Respondit, manere. Sed si in ædificanda ea idem fecisset, non posse, Julianus notat: nam proprietates totius navis carinæ causam sequitur.

62. PAPINIANUS lib. 6. Quæstionum.

SI navis à malæ fidei possessore petatur, & fructus æstimandi sunt: ut in taberna & area, quæ locari solent. Quod non est ei contrarium, quod de pecunia deposita, quam heres non attingit, usuras præstare non cogitur. nam etsi maxime vectura, sicut usura, non natura pervenit, sed jure percipitur: tamen ideo vectura desiderari potest, quoniam periculum navis possessor petitori præstare non debet, cum pecunia periculo dantis fœneretur.

§. I. Generaliter autem, cum de fructibus æstimandis quæritur, constat animadverti debere, non an malæ fidei possessor fructurus sit, sed an petitor frui potuerit, si ei possidere licuisset: quam sententiam Julianus quoque probat.

63. IDEM lib. 12. Quæstionum.

SI culpa, non fraude quis possessionem amiserit, quoniam pati debet æstimationem, audiendus erit à iudice, si desideret, ut adversarius actione sua cedat: cum tamen Prætor auxilium quandoque laturus sit, quolibet alio possidente, nulla captione adficietur. Ipso quoque, qui litem æstimationem perceperit, possidente, debet adjuvari: nec facile audiendus erit ille, si velit postea pecuniam, quam ex sententia iudicis periculo iudicati recepit, restituere.

64. IDEM lib. 20. Quæstionum.

CUM in rem agitur, eorum quoque [nomine], quæ usui non fructui sunt, restitui fructus certum est.

65. IDEM lib. 2. Responsorum.

EMPTOR prædium, quod à non domino emit, exceptione doli posita, non aliter restituere domino cogetur, quam si pecuniam creditori ejus solutam, qui pignori datum prædium habuit, usurarumque medii temporis superfluum recuperaverit: scilicet, si minus in fructibus ante litem perceptis fuit: nam eos usuris nobis duntaxat compensari, sumptuum in prædium factorum exemplo, æquum est.

§. 1. Ancillam, quæ non in dotem data, sed in peculium [filix] concessa est, peculio filix non legato, mancipium hereditarium esse convenit. Si tamen pater dotis, ac peculii contemplatione filiam exheredavit, & ea ratione reddita, nihil ei testamento reliquit, aut eo minus legavit: filiam defensio tuebitur voluntatis.

66. PAULUS lib. 2. Quæstionum.

Non ideo minus recte quid *nostrum esse* vindicabimus, quod abire à nobis dominium speratur, si conditio legati vel libertatis extiterit.

67. SCÆVOLA lib. 1. Responsorum.

Atutore pupilli domum mercatus, ad ejus refectionem fabrum induxit, is pecuniam invenit. quæritur, ad quem pertineat? Respondi, si non thesauri fuerunt, sed pecunia forte perditam, vel per errorem ab eo, ad quem pertinebat, non ablata: nihilominus ejus eam esse, cuius fuerat.

68. ULPIANUS lib. 51. ad Edictum.

Qui restituere jussus, judici non paret, contendens non posse restituere: si quidem habeat rem, manu militari officio iudicis ab eo possessio transfertur: & fructuum duntaxat, omnisque causæ nomine condemnatio fit. † Si vero non potest restituere: siquidem dolo fecit, quo minus possit, is, quantum adversarius in litem sine ulla taxatione in infinitum juraverit, damnandus est. Si vero nec potest restituere, nec dolo fecit, quo minus possit: non pluris, quam [quanti] res est, id est, quanti adversarii interfuit, condemnandus est. Hæc sententia generalis [est: & ad omnia,] sive interdita, sive actiones in rem, sive in personam sunt, ex quibus arbitrato iudicis quid restituatur, locum habet.

69. PAULUS lib. 13. ad Sabinum.

Is, qui dolo fecit, quominus possideret, hoc quoque nomine punitur, quod actor cavere ei non debet, actiones, quas ejus rei nomine habeat, se ei præstaturum.

70. POMPONIUS lib. 29. ad Sabinum.

Nec quasi Publicianam quidem actionem ei dandam placuit: ne in potestate cuiusque sit per rapinam ab invito domino rem justo pretio comparet.

71. PAULUS lib. 13. ad Sabinum.

Quod si possessor quidem dolo fecit, actor vero jurare non vult, sed quanti res sit, adversarium condemnari maluit: mos ei gerendus est.

72. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Si à Titio fundum emeris Sempronii, & tibi traditus sit, pretio soluto, deinde Titius Sempronio heres extiterit, & eundem alii vendiderit & tradiderit: æquus est, ut tu potior sis. Nam & si ipse venditor eam rem à te peteret, exceptione eum summoveres. Sed & si ipse possideret, & tu peteres: adversus exceptionem domini replicatione uteris.

73. IDEM lib. 17. ad Edictum.

In speciali actione non cogitur possessor dicere, *pro qua parte ejus sit*: hoc enim petitoris munus est, non possessoris. Quod & in Publiciana observatur. §. 1. *Superficiario*,

74. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

Id est, qui in alieno solo superficiem ita habet, ut certam pensionem præstet,

75. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Prætor causa cognita in rem actionem pollicetur.

76. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Quæ de tota re vindicanda dicta sunt, eadem & de parte intelligenda sunt: officioque iudicis continetur, pro modo partis ea quoque restitui jubere, quæ simul cum ipsa parte restitui debent.

§. 1. Incertæ partis vindicatio datur, si justa causa interveniat. † Justa autem causa esse potest, si forte legi Falcidix locus sit in testamento, propter incertam deductionem ex legatis, quæ vix apud iudicem examinatur: justam enim habet ignorantiam legatarius, cui homo legatus est, quotam partem vindicare debeat. itaque talis dabitur actio. eadem & de cæteris rebus intelligemus.

77. ULPIANUS lib. 17. ad Edictum.

Quadam mulier fundum [ita] non marito donavit per epistolam, & eundem fundum ab eo conduxit, posse defendi in rem ei competere, quasi per ipsam adquisierit possessionem, veluti per colonam. Proponebatur, quod etiam in eo agro, qui donabatur, fuisset, cum epistola emitteretur: quæ res sufficiebat ad traditam possessionem, licet conductio non intervenisset.

78. LABEO lib. 4. Pithanon à Paulo epitomatorum.

Si ejus fundi, quem alienum possideres, fructum non coegisti,

nihil ejus fundi fructuum nomine te dare oportet. Paulus: Imo quæritur, hujus fructus idcirco factus est, quod is eum suo nomine perceperit. * *Perceptionem fructus* accipere debemus, non si perfecti collecti, sed etiam cepti ita percipi, ut terra continere se fructus desierint: veluti, si olivæ, uvæ lectæ, nondum autem vinum, oleum ab aliquo factum sit: statim enim ipse accepisse fructum existimandus est.

79. IDEM lib. 6. Pithanon à Paulo epitomatorum.

Si hominem à me peteris, & is post litem contestatam mortuus sit, fructus, quoad [is] vixerit, æstimari oportet. Paulus: Ita id verum esse puto, si non prius is homo in eam valetudinem incidit, propter quem opera ejus inutiles factæ sunt: nam, ne si vixisset quidem in ea valetudine, fructus ejus temporis nomine æstimari conveniret.

80. FURIUS ANTHIANUS lib. 1. ad Edictum.

In rem actionem pati non compellimur: quia licet alicui dicere, *se non possidere*: ita ut si possit adversarius convincere, rem ab adversario possideri, transferat ad se possessionem per iudicem, licet suam esse non adprobaverit.

TIT. II.

DE PUBLICIANA IN REM ACTIONE.

1. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

At Prætor: *si quis id, quod traditur ex justa causa non à domino, & nondum usucaptum petet: iudicium dabo.*

§. 1. Merito Prætor ait: *nondum usucaptum*: nam, si usucaptum est, habet civilem actionem, nec desiderat honorariam. §. 2. Sed cur traditionis duntaxat, & usucapionis fecit mentionem: cum satis multæ sint Juris partes, quibus dominium quis nancisceretur? ut puta legatum: 2. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

Vel mortis causa donationes factæ; nam amissa possessione, competit Publiciana, quia ad exemplum legatorum capiuntur.

3. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Sunt [&] aliæ pleræque. §. 1. Ait Prætor: *Ex justa causa petor.* Qui igitur justam causam traditionis habet, utitur Publiciana. † Et non solum emptori bonæ fidei competit Publiciana, sed & aliis: utputa ei, cui dotis nomine tradita res est, nec dum usucapta; est enim iustissima causa, sive æstimata res in dotem data sit, sive non. Item si res ex causa iudicati sit tradita,

4. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

Vel solvendi causa,

5. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Vel ex causa noxæ deditionis: sive vera causa sit, sive falsa.

6. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

Item si servum ex causa noxali, quia non defendebatur, jussu Prætoris duxero, & amifero possessionem: competit mihi Publiciana. 7. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Sed & si res adjudicata sit, Publiciana actio competit. §. 1. Si lis fuerit æstimata, similis est venditioni: & ait Julianus lib.

22. Digestorum, si obtulit reus æstimationem litis, Publicianam competere. §. 2. Marcellus lib. 17. Digestorum scribit: eum, qui à furioso, ignorans eum furere, emit, posse usucapere, ergo & Publicianam habebit. §. 3. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accepit, habet Publicianam, quæ etiam adversus donatorem competit: * *est enim iustus possessor, & petitor, qui liberalitatem accepit.*

§. 4. Si à minore quis emerit, ignorans eum minorem esse, habet Publicianam.

§. 5. Sed & si permutatio facta sit, eadem actio competit.

§. 6. Publiciana actio ad instar proprietatis, non ad instar possessionis, respicit. §. 7. Si petenti mihi rem, jusjurandum detuleris, egoque juravero *rem meam esse*: competit Publiciana mihi, sed adversus te duntaxat. Ei enim soli nocere debet jusjurandum, qui detulit. Sed si possessori delatum erit jusjurandum, & juraverit *rem petitoris non esse*: adversus eum solum petentem exceptione utetur, non ut & habeat actionem. §. 8. In Publiciana actione omnia eadem erunt, quæ & in rei vindicatione diximus. §. 9. Hæc actio & heredi, & [in] honorariis successoribus competit. §. 10. Si ego non emero, sed servus meus: habebit Publicianam. Idem est & si procurator meus, vel tutor, vel curator, vel quis alius negotium meum gerens emerit. §. 11. Prætor ait, *qui bona fide emit.* Non igitur omnis emptio proderit, sed ea, quæ bonam fidem habet.

Proinde hoc sufficit, me bonæ fidei emptorem fuisse, quamvis non à domino emerim, licet ille callido consilio vendiderit: neque enim

enim dolus venditoris mihi nocebit. §. 12. In hac actione non oberit mihi, si successor sum, & dolo feci, cum is, in cuius locum successi, bona fide emisset: nec proderit si dolo careo, cum emptor, cui successi, dolo fecisset. §. 13. Sed enim si servus meus emit, dolus ejus erit spectandus, non meus: vel contra. §. 14. Publiciana tempus emptionis continet: & ideo neque quod ante emptionem, neque quod postea dolo malo factum est, in hac actione deduci, Pomponio videtur. §. 15. Bonam autem fidem solius emptoris continet. §. 16. Ut igitur Publiciana competat, hæc debent concurrere: ut & bona fide quis emerit, & ei res empta eo nomine sit tradita. Caterum ante traditionem, quamvis bonæ fidei quis emptor sit, experiri Publiciana non poterit. §. 17. Julianus lib. 7. Digestorum scripsit, traditionem rei emptæ oportere bona fide fieri: ideoque si sciens alienam possessionem adprehendit, Publiciana eum experiri non posse: quia usucapere non poterit. Nec quisquam putet, hoc nos existimare, sufficere initio traditionis ignorasse rem alienam, uti quis possit Publiciana experiri: sed oportere & tunc bona fide emptorem esse.

8. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

DE pretio vero soluto nihil exprimitur. Unde potest conjectura capi, quasi nec sententia Prætoris ea sit, ut requiratur, an solutum sit pretium.

9. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Sive autem emptori res tradita est, sive heredi emptoris: Publiciana competit actio. §. 1. Si quis rem apud se depositam, vel sibi commodatam emerit, vel pignori sibi datam: pro tradita erit accipienda, si post emtionem apud eum remansit. §. 2. Sed & si præcessit traditio emptionem, idem erit dicendum. §. 3. Item si hereditatem emerit, & traditam mihi rem hereditariam petere velim: Neratius esse scribit Publicianam. §. 4. Si duobus quis separatim vendiderit bona fide ementibus, videamus, quis magis Publiciana uti possit: utrum is, cui priori res tradita est, an is, qui tantum emit. Et Julianus lib. 7. Digestorum scripsit, ut, si quidem ab eodem non domino emerint, potior sit, cui priori res tradita est: quod si à diversis non dominis, melior causa sit possidentis, quam petentis: Quæ sententia vera est. §. 5. Hæc actio in his, quæ usucapi non possunt, puta furtivis, vel [in] servo fugitivo, locum non habet. §. 6. Si servus hereditarius ante aditam hereditatem, aliquam rem emerit, & traditam sibi possessionem amiserit: recte heres Publiciana utitur, quasi ipse possedisset. Municipales quoque, quorum servo res tradita est, in eadem erunt conditione:

10. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

Sive peculiari nomine servus emerit, sive non.

11. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

SI ego emi, & mea voluntate alii res sit tradita: Imperator Severus rescripsit, Publicianam [illi] dandam. §. 1. Si de usufructu agatur tradito, Publiciana datur. Itemque servitutibus urbanorum prædiorum per traditionem constitutis, vel per patientiam; forte si per donum quis suam passus est aquæductum transduci; item rusticorum; nam & hic traditionem, & patientiam tuendam constat. §. 2. Partus ancillæ furtivæ, qui apud bonæ fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendus est: etiamsi ab eo, qui emit, possessus non est. Sed heres furis hanc actionem non habet: quia vitiorum defuncti successor est. §. 3. Interdum tamen, licet furtiva mater distracta non sit, sed donata ignorantem mihi, & apud me conceperit & pepererit, competit mihi in partu Publiciana, ut Julianus ait, si modo eo tempore, quo experiar, furtivam matrem ignorem. §. 4. Idem Julianus generaliter dicit, ex qua causa matrem usucapere possem, si furtiva non esset, ex ea causa partum me usucapere: si furtivam esse matrem ignorabam. Ex omnibus igitur casibus Publicianam habeo. §. 5. Idem est, & si ex partu partus est: & si non natus, sed post mortem matris, exsecto ventre ejus, extractus est, ut [et] Pomponius [lib. 40.] scripsit. §. 6. Idem ait, adibus emptis, si fuerint diruta, ea, quæ adificio accesserunt, hujusmodi actione petenda.

§. 7. Quod tamen per alluvionem fundo accessit, simile fit ei, cui accedit. & ideo, si ipse fundus Publiciana peti non potest, non hoc petetur: si autem potest, & ad partem, quæ per alluvionem accessit. & ita Pomponius scribit. §. 8. Idem adjicit, & si statua emptæ partes recisæ petantur, similem actionem proficere. §. 9. Idem scribit, si aream emerit, & insulam in ea edificaverit, recte me Publiciana usurum. §. 10. Idem inquit:

si insulam emi, & ad aream ea pervenit, æque potero uti [Publiciana.]

12. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

Cum sponsus sponsæ servum donasset, eumque in dotem accepisset ante usucapionem: rescriptum est à Divo Pio, divortio facto restituendum esse servum: nam valuisse donationem inter sponsum & sponsam. Dabitur ergo & possidenti exceptio, & amissa possessione, Publiciana: sive extraneus, sive donator possideat.

§. 1. Is, cui ex Trebelliano hereditas restituta est, etiamsi non fuerit nactus possessionem, uti potest Publiciana. §. 2. In vectigalibus, & in aliis prædiis, quæ usucapi non possunt, Publiciana competit, si forte bona fide mihi tradita sunt. §. 3. Idem est & si superficiariam insulam à non domino bona fide emerit.

§. 4. Si res talis sit, ut eam Lex aut Constitutio alienari prohibeat, eo casu Publiciana non competit: quia his casibus neminem Prætor tuetur, ne contra Leges faciat. §. 5. Publiciana actione etiam de infante servo nondum anniculo uti possumus.

§. 6. Si pro parte quis rem perere vult, Publiciana actione uti potest. §. 7. Sed etiam is, qui momento possedit, recte hac actione experiretur.

13. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Quæcumque sunt justæ causæ acquirendarum rerum, si ex his causis nacti res amiserimus, dabitur nobis, earum rerum persequendarum gratia, hæc actio. §. 1. Interdum quibusdam nec ex justis possessionibus competit Publicianum iudicium. namque pignoratitiæ, & precariæ possessiones justæ sunt, sed ex his non solet competere tale iudicium: illa scilicet ratione, quia neque creditor, neque is, qui precario rogavit, eo animo nanciscitur possessionem, ut credat se dominum esse. §. 2. Qui à pupillo emit, probare debet, tutore auctore, lege non prohibente, se emisse. Sed [et] si deceptus falso tutore [auctore] emerit, bona fide emisse videtur.

14. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Papinianus lib. 6. Quæstionum scribit: Si quis prohibuit, vel denunciavit, ex causa venditionis tradi rem, qua ipsius voluntate à procuratore fuerat distracta, & is nihilominus tradiderit: emptorem tuebitur Prætor, sive possideat, sive petat rem. Sed, quod iudicio empti procurator emptori præstiterit, contrario iudicio mandati consequetur. potest enim fieri, ut emptori res auferatur ab eo, qui venire mandavit: quia per ignorantiam non est usus exceptione, quam debuit opponere; veluti, si non auctor meus ex voluntate tua vendidit.

15. POMPONIUS lib. 3. ad Sabinum.

SI servus meus, cum in fuga sit, rem à non domino emat, Publiciana mihi competere debet, licet possessionem rei tradita per eum nactus non sim.

16. PAPINIANUS lib. 10. Quæstionum.

Paulus notat: Exceptio iusti domini Publicianæ objicienda est.

17. NERATIUS lib. 3. Membranarum.

Publiciana actio non ideo comparata est, ut res domino auferatur: (ejusque rei argumentum est primo æquitas, deinde exceptio, si ea res Possessoris non sit); sed ut is, qui bona fide emit, possessionemque [ejus] ex ea causa nactus est, potius rem habeat.

TIT. III.

SI AGER VECTIGALIS, ID EST, EMPHYTEUTICARIUS, PETATUR.

1. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

AGri civitatum alii vectigales vocantur, alii non. Vectigales vocantur, qui in perpetuum locantur: id est hac lege, ut tamdiu pro illis vectigal pendatur, quamdiu neque ipsis, qui conduxerint, neque his, qui in locum eorum successerunt, auferri eos liceat. Non vectigales sunt, qui ita colendi dantur, ut privatim agros nostros colendos dare solemus. §. 1. Qui in perpetuum fundum fruendum conduxerunt à municipibus, quamvis non efficiantur domini, tamen placuit competere eis in rem actionem adversus quemvis possessorem: sed & adversus ipsos municipales.

2. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Ta tamen, si vectigal solvant.

3. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

Idem est & si ad tempus habuerint conductum, nec tempus conductionis finitum sit.